

Charakterystyka wybranych źródeł zanieczyszczeń rzeki Węgorapy i Gołdapy, usytuowanych na terenie gminy Banie Mazurskie i poza jej obszarem.

Nazwa obiektu	Rok Badań	Rodzaj Oczysz- czalni	Ilość Ścieków (m ³ /d)	Odbiornik ścieków	Ładunek zanieczyszczeń w kg/d:			
					BZT ₅ Pog.	Zaw.og.	Nog.	
Zakład Wodociągów i Kanalizacji w Węgorzewie- oczyszczalnia miejska (aktualnie Zakład Usług Komunalnych)	1992	M b.o.	2970 300	Rzeka Węgorapa	1446 252	- -	- -	- -
	1996	MBCh	1900		40	61	58	4
	1998	MBCh	2800		-	-	-	-
GMZSP ^{x/} w Ołowniku osiedle Mieszkaniowe w Maćkach (planuje się odprowadzanie ścieków na oczyszczalnię w Węgorzewie)	1992	MB	22	Rów meliorac.p o około 700 m	12	-	-	-
	1998	MB	13	rzeka Węgorapa	0,2	-	-	-
GMZSP ^{x/} w Ołowniku- osiedle Mieszkaniowe w Ołowniku (planuje się budowę nowej oczyszczalni)	1992	MB	34	Rzeka Węgorapa	12	-	-	-
	1997	MB	25		4,3			
	1998	MB	20		1,7	-	-	-

Nazwa obiektu	Rok Badań	Rodzaj Oczysz- czalni	Ilość Ścieków (m ³ /d)	Odbiornik ścieków	Ładunek zanieczyszczeń w kg/d:			
					BZT ₅ Pog.	Zaw.og.	Nog.	
Zakład Gospodarki Mieszkaniowej w Gołdapi - oczyszczalnia miejska	1996	MB	2340	Rzeka Gołdapa	62	14	99	11
	1997	MB	1960		117	155	98	15
	1998	MB	2030		36	-	-	-
Spółdzielnia Mieszkaniowa w Baniach Mazurskich (od listopada 1998 oczyszczalnia gminna)	1995	MB	95	Rów Meliorac. po około 400 m	2,1	3,4	3,2	0,7
	1997	MB	90		6,9	3,8	1,8	0,4
	1998	MB	100	rzeka Gołdapa	-	-	-	-
Spółdzielnia Mieszkaniowa „AGRO” Gołdap osiedle w Boćwinie	1997	BM	40	ciek do- pływający do rzeki Gołdapy	1,7	2,6	2,0	0,4
Spółdzielnia Mieszkaniowa we Wronkach Wielkich	1997	MB	35	Rów Meliorac. Rzeka Gołdapa	0,9	1,6	0,2	0,2

^{x/} Agencja Własności Rolnej Zasobu Skarbu Państwa

M-mechaniczna, MBCh - mechaniczno-biologiczno-chemiczna, b.o. – bez oczyszczania

Opracowano na podstawie raportów WIOŚ Suwałki.

Zanieczyszczenia rozproszone

Na obszarze gminy znajduje się komunalnych ujęć wody, natomiast tylko 1 oczyszczalnię ścieków. Zestawienie długości rozdzielczej sieci wodociągowej - 58,5 km z 4,8 km sieci sanitarnej, budzi poważne zagrożenia (dane 1997r. U.S. Suwałki). Ścieki bytowo-gospodarcze na terenach wiejskich odprowadzane są do zbiorników ("szamb") -

często nieszczelnych, czasem posiadających połączenia z rowami lub rurociągami drenarskimi. Ścieki trafiają więc w sposób niezorganizowany w stanie surowym do wód powierzchniowych lub do ziemi, stanowią zagrożenie dla wód podziemnych, szczególnie w rejonach, gdzie występują one płytko pod powierzchnią terenu i nie są izolowane od powierzchni gruntami nieprzepuszczalnymi.

Zanieczyszczenia przestrzenne (obszarowe)

Zanieczyszczenia tego rodzaju są najtrudniejsze do oszacowania i ograniczenia. Największe zagrożenie zanieczyszczeniami tego rodzaju występuje na obszarach pagórkowatych wysoczyzn, użytkowanych rolniczo (grunty orne), a jednocześnie charakteryzujących się wysokimi spływami powierzchniowymi (gliny).

Najmniejszy dopływ zanieczyszczeń obszarowych następuje z terenów leśnych.

Zanieczyszczenia obszarowe to przede wszystkim związki biogenne - azot i fosfor - pochodzące z nawozów sztucznych i naturalnych, gnojowicy. Z tego źródła do wód trafia więcej azotu, ponieważ fosfor jest lepiej wiązany przez kompleks sorpcyjny gleb.

Biorąc pod uwagę sposób użytkowania terenu na obszarze gminy :

użytki rolne – 57,6%

las, zadrzewienia, zakrzaczenia - 32,9%

grunty pozostałe - 9,5%

można wnioskować, że dopływ - zanieczyszczeń do zlewni jest mały.

Czynnikiem ograniczającym migracji zanieczyszczeń do wód powierzchniowych (szczególnie do jezior i rzek) jest ponadto duża powierzchnia użytków zielonych (około 26%), w szczególności położonych w dolinach cieków i wzdłuż brzegów jezior, które hamują spływ zanieczyszczeń obszarowych.

Dodać należy, że zanieczyszczenia tego rodzaju w większym nasileniu mogą występować w obrębie dużych i średnich ferm hodowlanych.

Zanieczyszczenia liniowe

Spośród dróg kołowych przebiegających przez teren gminy, potencjalnym źródłem tego typu zanieczyszczeń może być droga Węgorzewo – Gołdap.

Wody podziemne

Zagrożenie jakości wód podziemnych powodowane jest przez :

- niewłaściwą gospodarkę ściekową na terenie gminy,
- migrację do podłoża zanieczyszczeń związanych z komunikacją drogową oraz rolniczym użytkowaniem gruntów,
- oddziaływanie zanieczyszczonych wód rzeki Gołdapy na wody podziemne, zalegające płytko w dolinie rzeki,
- migrację zanieczyszczeń w rejonie wysypiska odpadów.

Spośród ww. zagrożeń na szczególną uwagę zasługuje nieuporządkowana gospodarka ściekowa na terenie wiejskim gminy. Znaczna ilość ścieków trafia do gleby. Migrujące do podłoża zanieczyszczenia stanowią podstawową przyczynę skażenia wód podziemnych.

Powietrze

Na podstawie prowadzonych badań podstawowych zanieczyszczeń powietrza generalnie można stwierdzić, że stan czystości powietrza w byłym województwie suwalskim jest zadowalający.

Na terenie gminy Banie Mazurskie nie ma punktów pomiarowych emisji zanieczyszczeń w atmosferze. Ocena zagrożeń dla powietrza możliwa jest jedynie na podstawie pomiarów prowadzonych w innych miastach województwa.

Pomiary emisji zanieczyszczeń powietrza w punkcie pomiarowym Suwałki, prowadzone przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Suwałkach (1996 i 1997 r.) wykazują :

- maksymalne zmierzone stężenia średniodobowe dwutlenku siarki nie przekraczają wielkości dopuszczalnych, podobnie jest z wyliczonymi na podstawie badań stężeniami średniorocznymi; okresy podwyższonych stężeń notowane są w sezonie zimowym - jako wynik zwiększenia emisji zanieczyszczeń powstających przy ogrzewaniu budynków oraz niekorzystnych w tym okresie warunków dyspersji zanieczyszczeń; wartości zmierzone w 1997 r. były niższe w stosunku do lat ubiegłych,
- zmierzone stężenia średniodobowe dwutlenku azotu również nie wykazują przekroczeń w stosunku do wartości dopuszczalnych;
- badania stężeń pyłu zawieszonego wykazują przekroczenia w stosunku do wartości dopuszczalnych stężeń średniodobowych; brak przekroczeń w zakresie stężeń średniorocznych.

Badania zanieczyszczeń powietrza w aspekcie ochrony zdrowia mieszkańców prowadzone są przez Wojewódzką Stację Sanitarno - Epidemiologiczną w Suwałkach. Punkty pomiarowe zlokalizowane są w Elku, Augustowie, Suwałkach, Gołdapi, Giżycku.

Badane są następujące parametry : stężenia dwutlenku siarki, dwutlenku azotu, pyłu zawieszonego. Stężenia badanych zanieczyszczeń w 1996 r. nie wykazywały przekroczeń w stosunku do wartości dopuszczalnych. Zauważono podwyższone stężenia dwutlenku siarki i pyłu w okresie zimowym - sezon grzewczy.

Kotłownie na terenie gminy pracujące podczas sezonu grzewczego stosują jako paliwo głównie różne gatunki węgla, a także mieszkankę węglowo-koksową.

Na terenie sąsiedniej gminy - Kruklanki na Diablej Górze znajduje się Stacja Kompleksowego Monitoringu Puszcza Borecka. Podstawowym kryterium wyboru lokalizacji stacji monitoringu kompleksowego tła zanieczyszczenia środowiska lądowego GEMS była czystość powietrza. Analizę stanu zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego w Polsce ze względu na to kryterium wykonano w 1983 r. (Przybylska i in. 1983r). Na podstawie zgromadzonych danych stwierdzono, że największy udział w zanieczyszczeniu powietrza atmosferycznego w rejonie Stacji mają dalekie źródła emisji, powodując średnie roczne stężenie SO_2 w wysokości 4 ug/m^3 (61,6% stężenia sumarycznego). Źródła emisji w północno-wschodniej Polsce powodują w rejonie miejsca lokalizacji Stacji średnie roczne stężenia SO_2 w wysokości $1,8 \text{ ug/m}^3$ (27,6% stężenia sumarycznego)

Najmniejszy udział zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego w rejonie Stacji Kompleksowego Monitoringu Środowiska Puszcza Borecka mają źródła lokalne (10,8%) powodujące wzrost średniego rocznego stężenia SO_2 o $0,7 \text{ ug/m}^3$.

Pod koniec 1995 roku na Stacji rozpoczęto ciągłe pomiary ozonu troposferycznego, uważanego za zanieczyszczenie wtórne ze względu na łatwość wchodzenia w związki z węglowodorami i tlenami azotu. Wyniki pomiarów w 1996 r. poddano wstępnej analizie. Opracowanie pt. "Zintegrowany Monitoring Środowiska Przyrodniczego" pod redakcją Kierownika Stacji Tomasza Śnieżka stanowi pierwszą ocenę stanu zanieczyszczenia atmosfery w rejonie północno-wschodniej Polski w okresie, gdy przestała funkcjonować w roku 1994 stacja EMEP prowadzona przez Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej w Suwałkach (Zanieczyszczenie ..., 1994 r.)

Generalnie stwierdza się, że stężenia pierwotnych zanieczyszczeń powietrza utrzymywały się przez wszystkie analizowane lata na niskim poziomie, nawet w stosunku do innych rejonów pozamiejskich w Europie. Natomiast stężenia siarczanów w aerozolu były jedynymi z największych z obserwowanych w wiejskich rejonach Europy. Świadczy to o transporcie z zachodu na wschód dwutlenku siarki, utlenianego w atmosferze do siarczanów i oddziaływaniu dalekich źródeł emisji zanieczyszczeń na teren Polski północno-wschodniej.

E m i s j a h a ł a s u

Podstawowym źródłem hałasu na obszarze gminy Banie Mazurskie może być komunikacja. Uciążliwość dla mieszkańców mogą powodować także niewielkie zakłady rzemieślnicze.

ZAŁĄCZNIKI

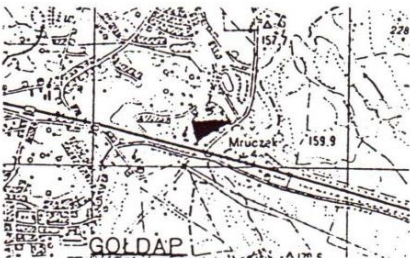
KARTA POSTERUNKU WODOWSKAZOWEGO

Wodowskaz: <u>MIEDUNISZKI</u> Rzeka (jezioro): <u>WĘGORAPA</u> Dorzecze: <u>Pregola</u>		Lp.: <u>489/WISŁA</u> Kod: <u>69780003</u> Oddział IMGW: <u>Białystok</u> RZGW: <u>Warszawa</u> ODGW: <u>Warszawa</u> Nadleśnictwo: _____ Województwo: <u>suwalskie</u> Gmina: <u>Banie Mazurskie</u> Powiat: _____												
Km: <u>97.6</u> A: <u>1580.0 km²</u> PZ: <u>86.22 m npm</u>	Współrzędne geograficzne: długość: <u>21°58'55"</u> szerokość: <u>54°19'38"</u>	Rok założenia: <u>1962</u> Antropopresja: <u>Z</u> Typ zlewni: _____												
Elementy obserwowane: <u>H Q TW</u> Rodzaj posterunku: <u>S</u> Wyposażenie: _____														
CHARAKTERYSTYKA HYDROLOGICZNA <table border="1"> <thead> <tr> <th>Stany wody [cm] w okresie 1962-90</th> <th>Przepływy [m³/s] w okresie 1963-90</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>WWW 475</td> <td>WWQ 86.3</td> </tr> <tr> <td></td> <td>SWQ 51.4</td> </tr> <tr> <td></td> <td>SSQ 11.9</td> </tr> <tr> <td></td> <td>SNQ 3.29</td> </tr> <tr> <td>NNW 121</td> <td>NNQ 0.90</td> </tr> </tbody> </table>		Stany wody [cm] w okresie 1962-90	Przepływy [m³/s] w okresie 1963-90	WWW 475	WWQ 86.3		SWQ 51.4		SSQ 11.9		SNQ 3.29	NNW 121	NNQ 0.90	SZKIC USYTUOWANIA WODOWSKAZU
Stany wody [cm] w okresie 1962-90	Przepływy [m³/s] w okresie 1963-90													
WWW 475	WWQ 86.3													
	SWQ 51.4													
	SSQ 11.9													
	SNQ 3.29													
NNW 121	NNQ 0.90													
Uwagi: _____														

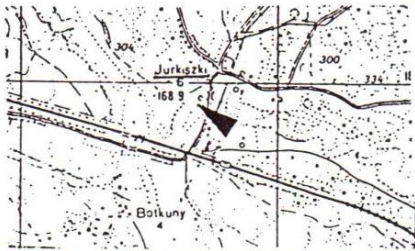
KARTA POSTERUNKU WODOWSKAZOWEGO

Wodowskaz: <u>BANIE MAZURSKIE</u> Rzeka (jezioro): <u>GOLDAPA</u> Dorzecze: <u>Węgorapa</u>		Lp.: <u>492/WISŁA</u> Kod: <u>69650025</u> Oddział IMGW: <u>Białystok</u> RZGW: <u>Warszawa</u> ODGW: <u>Warszawa</u> Nadleśnictwo: _____ Województwo: <u>suwalskie</u> Gmina: <u>Banie Mazurskie</u> Powiat: _____												
Km: <u>19.2</u> A: <u>547.6 km²</u> PZ: <u>100.37 m npm</u>	Współrzędne geograficzne: długość: <u>22°01'45"</u> szerokość: <u>54°14'55"</u>	Rok założenia: <u>1950</u> Antropopresja: <u>N</u> Typ zlewni: _____												
Elementy obserwowane: <u>H Q</u> Rodzaj posterunku: <u>S</u> Wyposażenie: _____														
CHARAKTERYSTYKA HYDROLOGICZNA <table border="1"> <thead> <tr> <th>Stany wody [cm] w okresie 1950-90</th> <th>Przepływy [m³/s] w okresie 1951-90</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>WWW 306</td> <td>WWQ 48.8</td> </tr> <tr> <td></td> <td>SWQ 27.3</td> </tr> <tr> <td></td> <td>SSQ 4.78</td> </tr> <tr> <td></td> <td>SNQ 1.20</td> </tr> <tr> <td>NNW 92</td> <td>NNQ 0.50</td> </tr> </tbody> </table>		Stany wody [cm] w okresie 1950-90	Przepływy [m³/s] w okresie 1951-90	WWW 306	WWQ 48.8		SWQ 27.3		SSQ 4.78		SNQ 1.20	NNW 92	NNQ 0.50	SZKIC USYTUOWANIA WODOWSKAZU
Stany wody [cm] w okresie 1950-90	Przepływy [m³/s] w okresie 1951-90													
WWW 306	WWQ 48.8													
	SWQ 27.3													
	SSQ 4.78													
	SNQ 1.20													
NNW 92	NNQ 0.50													
Uwagi: _____														

KARTA POSTERUNKU WODOWSKAZOWEGO

Wodowskaz: <u>GOLDAP</u> Rzeka (jezioro): <u>GOLDAPA</u> Dorzecze: <u>Węgorapa</u>		Lp.: <u>491/WISŁA</u> Kod: <u>69550105</u> Oddział IMGW: <u>Białystok</u> RZGW: <u>Warszawa</u> ODGW: <u>Warszawa</u> Nadleśnictwo: _____ Województwo: <u>suwalskie</u> Gmina: <u>Goldap m.</u> Powiat: _____													
Km: <u>54.8</u> A: <u>268.6 km²</u> PZ: <u>147.20 m n.p.m.</u>	Współrzędne geograficzne: długość: <u>22°20'00"</u> szerokość: <u>54°18'50"</u>														
Elementy obserwowane: <u>H Q</u> Rodzaj posterunku: Wyposażenie:		Rok założenia: <u>1972</u> Antropopresja: <u>N</u> Typ zlewni:													
CHARAKTERYSTYKA HYDROLOGICZNA <table border="1"> <thead> <tr> <th>Stany wody [cm] w okresie 1972-90</th> <th>Przepływy [m³/s] w okresie 1975-90</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>WWW 230</td> <td>WWQ 22.2</td> </tr> <tr> <td></td> <td>SWQ 13.6</td> </tr> <tr> <td></td> <td>SSQ 2.37</td> </tr> <tr> <td></td> <td>SNQ 0.66</td> </tr> <tr> <td>NNW 81</td> <td>NNQ 0.39</td> </tr> </tbody> </table>		Stany wody [cm] w okresie 1972-90	Przepływy [m³/s] w okresie 1975-90	WWW 230	WWQ 22.2		SWQ 13.6		SSQ 2.37		SNQ 0.66	NNW 81	NNQ 0.39	SZKIC USYTUOWANIA WODOWSKAZU 	
Stany wody [cm] w okresie 1972-90	Przepływy [m³/s] w okresie 1975-90														
WWW 230	WWQ 22.2														
	SWQ 13.6														
	SSQ 2.37														
	SNQ 0.66														
NNW 81	NNQ 0.39														
Uwagi: -															

KARTA POSTERUNKU WODOWSKAZOWEGO

Wodowskaz: <u>JURKISZKI</u> Rzeka (jezioro): <u>JARKA(GOLDAPA)</u> Dorzecze: <u>Węgorapa</u>		Lp.: <u>490/WISŁA</u> Kod: <u>69550059</u> Oddział IMGW: <u>Białystok</u> RZGW: <u>Warszawa</u> ODGW: <u>Warszawa</u> Nadleśnictwo: _____ Województwo: <u>suwalskie</u> Gmina: <u>Goldap</u> Powiat: _____													
Km: <u>59.4</u> A: <u>220.1 km²</u> PZ: <u>152.47 m n.p.m.</u>	Współrzędne geograficzne: długość: <u>22°22'05"</u> szerokość: <u>54°18'30"</u>														
Elementy obserwowane: <u>H Q</u> Rodzaj posterunku: Wyposażenie:		Rok założenia: <u>1954</u> Antropopresja: <u>N</u> Typ zlewni: <u>nizina</u>													
CHARAKTERYSTYKA HYDROLOGICZNA <table border="1"> <thead> <tr> <th>Stany wody [cm] w okresie 1954-90</th> <th>Przepływy [m³/s] w okresie 1961-90</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>WWW 230</td> <td>WWQ 26.2</td> </tr> <tr> <td></td> <td>SWQ 15.0</td> </tr> <tr> <td></td> <td>SSQ 1.74</td> </tr> <tr> <td></td> <td>SNQ 0.30</td> </tr> <tr> <td>NNW 0</td> <td>NNQ 0.14</td> </tr> </tbody> </table>		Stany wody [cm] w okresie 1954-90	Przepływy [m³/s] w okresie 1961-90	WWW 230	WWQ 26.2		SWQ 15.0		SSQ 1.74		SNQ 0.30	NNW 0	NNQ 0.14	SZKIC USYTUOWANIA WODOWSKAZU 	
Stany wody [cm] w okresie 1954-90	Przepływy [m³/s] w okresie 1961-90														
WWW 230	WWQ 26.2														
	SWQ 15.0														
	SSQ 1.74														
	SNQ 0.30														
NNW 0	NNQ 0.14														
Uwagi:															

Profil wod. BANIE MAZURSKIE 12. GOLDAPA

Rzeka GOŁDAPA

Wodowskaz BANIE MAZURSKIE

km 19,2

Powierzchnia zlewni A = 548 km²

Kilometr biegu rzeki - 19,2

Tabela 1

PRZEPŁYWY MAKSYMALNE, ŚREDNIE I MINIMALNE W LATACH 1966 - 1970

(m³/s)

Rok hydrologiczny	Oznaczenie przepływu	Miesiące												Półrocza		Rok XI-X
		XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI-IV	V-X	
1966	Max	2,99	4,95	4,32 ^x	17,6	15,7	11,9	3,98	2,68	4,32	4,32	2,66	2,15	17,6	4,32	17,6
	Śr	2,16	2,76	3,25	4,95	9,08	6,92	3,03	2,26	2,51	2,39	1,87	1,22	4,85	2,22	3,52
	Min	1,11 ^x	1,17 ^x	1,66 ^x	2,05 ^x	5,51	4,09	2,66	1,78	1,78	1,46	1,20	0,85	1,11 ^x	0,85	0,85
1967	Max	7,42	13,4	4,25	8,90	37,8	8,08	6,43	7,97	3,20	1,57	1,49	2,90	37,8	7,97	37,8
	Śr	3,46	5,78	3,28	5,32	21,7	6,60	4,31	3,91	1,87	1,24	1,09	2,13	7,76	2,42	5,07
	Min	1,33	3,95 ^x	2,50 ^x	2,45 ^x	8,30	5,55	2,68	1,80	1,25	1,11	0,75	0,90	1,33	0,75	0,75
1968	Max	3,78	6,30 ^x	4,55 ^x	14,8 ^x	31,0	26,7	6,01	3,25	2,10	2,16	1,68	2,92	31,0	6,01	31,0
	Śr	2,75	4,19	3,16	7,09	10,9	9,03	4,22	2,17	1,85	1,75	1,27	2,14	6,18	2,24	4,20
	Min	1,76	2,85	2,45 ^x	3,43 ^x	2,64 ^x	4,11	3,25	1,46	1,46	1,30	1,11	0,95	1,76	0,95	0,95
1969	Max	2,10	1,66	1,65	2,08	6,00	5,35	4,60	2,40	1,34	1,58	1,74	3,10	6,00	4,60	6,00
	Śr	1,74	1,02	1,18	1,58	2,40	4,18	3,24	1,44	0,87	0,95	1,20	1,67	2,01	1,56	1,79
	Min	1,26	0,62 ^x	0,79 ^x	1,08 ^x	1,50 ^x	3,52	2,30	0,55	0,50	0,70	0,82	1,18	0,62 ^x	0,50	0,50
1970	Max	6,32 ^x	5,20 ^x	2,48 ^x	3,37 ^x	4,95 ^x	35,2	22,0	3,64	2,60	3,96	2,70	10,7	35,2	22,0	35,2
	Śr	4,74	2,43	1,94	2,66	3,48	24,8	8,43	2,82	1,68	2,08	2,03	3,09	6,65	3,37	5,00
	Min	2,40	1,45 ^x	1,55 ^x	2,00 ^x	2,74 ^x	4,24	3,40	1,50	1,02	1,42	1,18	2,20	1,45 ^x	1,02	1,02

Tabela 2

PRZEPŁYWY CHARAKTERYSTYCZNE Z OKRESU 1966-1970 (5 lat)
1961-1970 (10 lat)

(m³/s)

Oznaczenie przepływu	Liczba lat	Miesiące												Półrocza		Rok XI-X
		XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI-IV	V-X	
Najwyższy z maksymalnych	5	7,42	13,4	4,55 ^x	17,6	37,8	35,2	22,0	7,97	4,32	4,32	2,70	10,7	37,8	22,0	37,8
	10	12,4	13,4	7,12	17,6	37,8	35,2	22,0	7,97	4,32	4,32	8,04	10,7	37,8	22,0	37,8
Średni z maksymalnych	5	4,52	6,30	3,45	9,35	19,1	17,4	8,60	4,03	2,71	2,72	2,05	4,35	25,5	8,98	25,5
	10	5,40	6,49	4,17	6,96	14,0	18,8	8,16	3,54	2,41	2,62	2,67	3,72	23,4	8,48	23,5
Średni	5	2,97	3,24	2,56	4,32	9,51	10,3	4,65	2,52	1,76	1,68	1,49	2,05	5,49	2,36	3,92
	10	3,35	3,89	2,79	3,75	7,09	10,7	4,52	2,15	1,62	1,74	1,74	2,24	5,26	2,34	3,79
Średni z minimalnych	5	1,57	2,01	1,79	2,20	4,14	4,30	2,86	1,42	1,20	1,20	1,01	1,22	1,25	0,81	0,81
	10	1,99	2,44	1,88	2,09	3,42	3,86	2,68	1,32	1,17	1,28	1,15	1,55	1,46	0,94	0,94
Najniższy z minimalnych	5	1,11 ^x	0,62 ^x	0,79 ^x	1,08 ^x	1,50 ^x	3,52	2,30	0,55	0,50	0,70	0,75	0,85	0,62 ^x	0,50	0,50
	10	1,11 ^x	0,62 ^x	0,79 ^x	1,08 ^x	1,26 ^x	2,34 ^x	1,62	0,55	0,50	0,70	0,75	0,85	0,62 ^x	0,50	0,50

Tabela 3 PRZEPŁYWY MAKSYMALNE ROCZNE
O OKREŚLONYM PRAWDOPODOBIEŃSTWIE
WYSTĘPOWANIA

Okres: 1951 - 1970

Liczba lat: 20

Prawdopodobieństwo wystąpienia %	Okres powtarzalności lat	Przepływ maksymalny m ³ /s	Błąd średni m ³ /s
1.0	100	86,8	28,7
2.0	50	76,7	22,5
5.0	20	62,8	15,5
10.0	10	52,0	10,7
25.0	4	37,3	6,39
50.0	2	24,0	4,65

Tabela 4

PRZEPŁYWY MINIMALNE
O OKREŚLONYM PRAWDOPODOBIEŃSTWIE
WYSTĘPOWANIA

Prawdopodobieństwo wystąpienia %	Okres powtarzalności lat	Przepływy minimalne m ³ /s	
		roczne z okresu 1961-1970 (10 lat)	letnie z okresu 1951-1970 (20 lat)
1.0	100		0,43
2.0	50		0,46
5.0	20		0,52
10.0	10		0,58
25.0	4		0,75
50.0	2		0,97

^{*)} Przepływ zaobserwowany w okresie występowania zjawisk lodowych

Charakterystyczne Stany Wody dla Sygnalizacyjnych Posterunków Wodowskazowych

Lp.	Wodowskaz	Rzeka	Km biegu rzeki	Pow. zlewni rzeki	Rzędna zera	Alur	Osiz	WW	SWW	Gr. górna SW	Gr. dolna SW	SNW	NW	Obliczone z lat	Abs. Max	Data	Abs. Min	Data
1.	Szabin	Biebrza	102,5	846,00	114,82	190	170	226	175	126	100	73	56	1947-1997	226	1956,02,22	28	1992,08,10
2.	Dębowo	Biebrza	84,2	2322,00	108,15	300	270	331	274	197	178	140	118	1946-1997	331	1979,03,31	98	1991,10,24
3.	Osowiec	Biebrza	50,3	4365,00	103,53	410	380	496	399	342	312	282	225	1947-1997	496	1979,04,01	165	1969,08,09
4.	Burzyn	Biebrza	8,5	6900,00	98,84	400	380	497	348	289	243	188	148	1947-1997	497	1979,04,02	92	1969,08,11
5.	Augustów.	Jez. Necko(Netta)		907,00	118,29	430	420	478	410	394	384	388	361	1946-1997	478	1979,04,05	294	1945,09,14
6.	Rajgród	Jez. Rajgrodzkie	33,2	749,00	116,07	240	225	278	230	198	179	161	132	1954-1997	278	1979,04,11	94	1954,10,10
7.	Elk	Jez. Elk	51,9	967,00	118,53	235	220	249	191	169	158	142	129	1951-1997	249	1979,04,17	90	1991,10,14
8.	Głzycko	Kan. Głzycki	142,2	2,90	114,66	140	120	173	132	124	112	108	91	1947-1997	209	1846,04,01	58	1964,11,12
9.	Mikolejki	Jez. Mikolejskie	103,4	1798,00	115,14	120	110	124	84	80	86	83	45	1947-1997	178	1844,08,31	10	1964,11,07
10.	Pisz	Pisa	78,1	3024,00	113,87	190	170	192	138	113	89	79	39	1947-1997	237	1844,06,17	0	1997,05,24
11.	Piaski	Pisa	37,7	3562,00	104,87	240	210	266	204	174	133	129	86	1948-1997	266	1981,12,27	63	1992,07,21
12.	Dobrylas	Pisa	12,1	4061,00	97,92	290	250	334	265	211	176	145	120	1948-1997	334	1979,03,29	81	1997,05,30
13.	Przystań	Jez. Memry		621,00	114,39	180	160	198	158	151	138	134	116	1948-1997	198	1957,10,13	83	1964,11,14
14.	Mieduniszki	Węgorza	97,6	1580,00	86,22	450	400	475	403	300	227	182	144	1963-1997	475	1979,04,06	121	1971,08,04
15.	Jurkiszki	Jarka	59,4	220,00	152,47	190	170	230	192	104	73	53	37	1955-1997	230	1960,12,05	0	1955,08,10
16.	Banie Mazur.	Godapa	19,2	548,00	100,37	290	260	306	267	199	160	135	124	1951-1997	306	1957,08,18	92	1967,09,01

Profil wod. BANIE MAZURSKIE 17. GOLDAPA

Rzeka GOLDAPA

Wodowskaz BANIE MAZURSKIE

km 19,2

Powierzchnia zlewni A = 548 km²

Kilometr biegu rzeki - 19,2

Tabela 1

PRZEPŁYWY MAKSYMALNE, ŚREDNIE I MINIMALNE W LATACH 1966 - 1970

(m³/s)

Rok hydrologiczny	Oznaczenie przepływu	M i e s i a c e												Półrocza		Rok XI-X
		XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI-IV	V-X	
1966	Max	2,99	4,95	4,32 ^x	17,6	15,7	11,9	3,98	2,88	4,32	4,32	2,66	2,15	17,6	4,32	17,6
	Śr	2,16	2,76	3,25	4,95	9,08	6,92	3,03	2,26	2,51	2,39	1,87	1,22	4,85	2,22	3,52
	Min	1,11 ^x	1,17 ^x	1,66 ^x	2,05 ^x	5,51	4,09	2,66	1,78	1,78	1,46	1,20	0,85	1,11 ^x	0,85	0,85
1967	Max	7,42	13,4	4,25	8,90	37,8	8,08	6,43	7,97	3,20	1,57	1,49	2,90	37,8	7,97	37,8
	Śr	3,46	5,78	3,28	5,32	21,7	6,60	4,31	3,91	1,87	1,24	1,09	2,13	7,76	2,42	5,07
	Min	1,33	3,95 ^x	2,50 ^x	2,45 ^x	8,30	5,55	2,68	1,80	1,25	1,11	0,75	0,90	1,33	0,75	0,75
1968	Max	3,78	6,30 ^x	4,55 ^x	14,8 ^x	31,0	26,7	6,01	3,25	2,10	2,16	1,68	2,92	31,0	6,01	31,0
	Śr	2,75	4,19	3,16	7,09	10,9	9,03	4,22	2,17	1,85	1,75	1,27	2,14	6,18	2,24	4,20
	Min	1,76	2,85	2,45 ^x	3,43 ^x	2,64 ^x	4,11	3,25	1,46	1,46	1,30	1,11	0,95	1,76	0,95	0,95
1969	Max	2,10	1,66	1,65	2,08	6,00	5,35	4,60	2,40	1,34	1,58	1,74	3,10	6,00	4,60	6,00
	Śr	1,74	1,02	1,18	1,58	2,40	4,18	3,24	1,44	0,87	0,95	1,20	1,67	2,01	1,56	1,79
	Min	1,26	0,62 ^x	0,79 ^x	1,08 ^x	1,50 ^x	3,52	2,30	0,55	0,50	0,70	0,82	1,18	0,62 ^x	0,50	0,50
1970	Max	6,32 ^x	5,20 ^x	2,48 ^x	3,37 ^x	4,95 ^x	35,2	22,0	3,64	2,60	3,96	2,70	10,7	35,2	22,0	35,2
	Śr	4,74	2,43	1,94	2,66	3,48	24,8	8,43	2,82	1,68	2,08	2,03	3,09	6,65	3,37	5,00
	Min	2,40	1,45 ^x	1,55 ^x	2,00 ^x	2,74 ^x	4,24	3,40	1,50	1,02	1,42	1,18	2,20	1,45 ^x	1,02	1,02

Tabela 2

PRZEPŁYWY CHARAKTERYSTYCZNE Z OKRESU 1966-1970 (5 lat)
1961-1970 (10 lat)
(m³/s)

Oznaczenie przepływu	Liczba lat	M i e s i a c e												Półrocza		Rok XI-X
		XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI-IV	V-X	
Najwyższy z maksymalnych	5	7,42	13,4	4,55 ^x	17,6	37,8	35,2	22,0	7,97	4,32	4,32	2,70	10,7	37,8	22,0	37,8
	10	12,4	13,4	7,12	17,6	37,8	35,2	22,0	7,97	4,32	4,32	8,04	10,7	37,8	22,0	37,8
Średni z maksymalnych	5	4,52	6,30	3,45	9,35	19,1	17,4	8,60	4,03	2,71	2,72	2,05	4,35	25,5	8,98	25,5
	10	5,40	6,49	4,17	6,96	14,0	18,8	8,16	3,54	2,41	2,62	2,67	3,72	23,4	8,48	23,5
Średni	5	2,97	3,24	2,56	4,32	9,51	10,3	4,65	2,52	1,76	1,68	1,49	2,05	5,49	2,36	3,92
	10	3,35	3,89	2,79	3,75	7,09	10,7	4,52	2,15	1,62	1,74	1,74	2,24	5,26	2,34	3,79
Średni z minimalnych	5	1,57	2,01	1,79	2,20	4,14	4,30	2,86	1,42	1,20	1,20	1,01	1,22	1,25	0,81	0,81
	10	1,99	2,44	1,88	2,09	3,42	3,86	2,68	1,32	1,17	1,28	1,15	1,55	1,46	0,94	0,94
Najniższy z minimalnych	5	1,11 ^x	0,62 ^x	0,79 ^x	1,08 ^x	1,50 ^x	3,52	2,30	0,55	0,50	0,70	0,75	0,85	0,62 ^x	0,50	0,50
	10	1,11 ^x	0,62 ^x	0,79 ^x	1,08 ^x	1,26 ^x	2,34 ^x	1,62	0,55	0,50	0,70	0,75	0,85	0,62 ^x	0,50	0,50

Tabela 3 PRZEPŁYWY MAKSYMALNE ROCZNE
O OKREŚLONYM PRAWDOPODOBIEŃSTWIE
WYSTĘPOWANIA

Okres: 1951 - 1970

Liczba lat: 20

Prawdopodobieństwo wystąpienia %	Okres powtarzalności lat	Przepływ maksymalny m ³ /s	Błąd średni m ³ /s
1.0	100	86,8	28,7
2.0	50	76,7	22,5
5.0	20	62,8	15,5
10.0	10	52,0	10,7
25.0	4	37,3	6,39
50.0	2	24,0	4,65

Tabela 4

PRZEPŁYWY MINIMALNE
O OKREŚLONYM PRAWDOPODOBIEŃSTWIE
WYSTĘPOWANIA

Prawdopodobieństwo wystąpienia %	Okres powtarzalności lat	Przepływy minimalne m ³ /s	
		roczne z okresu 1961 - 1970 (10 lat)	letnie z okresu 1951 - 1970 (20 lat)
1.0	100		0,43
2.0	50		0,46
5.0	20		0,52
10.0	10		0,58
25.0	4		0,75
50.0	2		0,97

^x) Przepływ zaobserwowany w okresie występowania zjawisk lodowych

Rzeka WĘGOŃ PA

J a z

Położenie: km - 1,35
 Rok budowy - przed 1939r.
 Typ konstrukcji - jazo-mość betonowy
 Zamknięcia główne - zasuny drewniane, dwudzielne
 Zamknięcia awaryjne - szandory drewniane od WG i WD.
 Napęd zamknięć - ręczny
 Klasa budowli - IV

MIEDUNISZKIPodstawowe dane techniczne jazu

- długość konstrukcji piętrzącej - 19,20 m
- całkowite światło jazu - 6,20 m
- ilość przęseł i światło przęsła - 2 x 3,10 m
- rzędne: progu - 87,81 m npm Kr
- ponuru - 87,81 - " -
- poszuru - 87,07 - " -
- górnej krawędzi zamknięć opuszczonych - -
- dolnej kraw. zamknięć całkowicie podniesionych - 90,74 m npm Kr

Piętrzenia i przepływy

- "O" wodowskazu w układzie Kr wodowskaz Mieduniszki
 - górnego -
 - dolnego - 86,22 m npm Kr
- stany wody w/g decyzji wodnoprawnej
 - max -
 - min - } brak decyzji
- wysokość piętrzenia przy stanie - 90,74 (dolna krawędź zasun całkowicie podniesionych)
 - max - 2,93 m
 - min -
- spąd max - 2,93 m
- przepływ max - 89 m³/s
- mość
 - 12. korony - 92,99 m npm Kr
 - 12. spodu konstrukcji - 92,07 m npm Kr

Rzeka G O Ł D A P A

J a z MICZUKY

Położenie: km - 16,70

Rok budowy - przed 1939r.

Typ konstrukcji - jazo-most betonowy

Zamknięcia główne - szandory drewniane

Zamknięcia awaryjne - brak

Napęd zamknięć - ręczny

Klasa budowli - IV

Podstawowe dane techniczne jazu

- długość konstrukcji piętrzącej - 20,60 m
- całkowite światło jazu - 6,30 m
- ilość przęseł i światło przęsła - 2 x 3,15 m
- rzędne: progu - 98,50 m n.p.m.k.
- ponuru - 98,50 - " -
- poszuru - 98,50 - " -
- górnej krawędzi zamknięć opuszczonych -
- dolnej krawędzi zamknięć całkowicie podniesionych -

Piętrzenia i przepływ

- "0" wodowskazu w układzie Kr
 - górnego - brak danych
 - dolnego
- stany wody w/g decyzji wodnoprawnej
 - max - 100,50 m n.p.m.k.
 - min
- wysokość piętrzenia przy stanie
 - max - 2,0 m
 - min
- spád max - 2,0 m
- przepływ max - 29 m³/s
- most drewniany na dźwigarach stalowych
 - n. korony - 101,75 m n.p.m.k.
 - n. spodu konstr. - 100,99 - " -

Kanał BROŻAJCKI

J a z BUDZISKA LESNE

Położenie: km - 0,59

Rok budowy - przed 1939.

Typ konstrukcji - jaz betonowy

Zamknięcia główne - zasuna drewniana dwudzielna

Zamknięcia awaryjne - brak

Napęd zamknięć - ręczny

Klasa budowl - IV

Podstawowe dane techniczne jazu

- długość konstrukcji - 13,0 m
- całkowite światło jazu - 7,10 m
- ilość przęseł i światło przęsła - 3 (2,02 + 2 x 2,54 m)
- rzędne: progu /przęsła środkowe/ - 90,11 m n.p.m., 94,09 (przelewów bocznych)
- ponuru - 90,20 - " -
- poszuru - 90,11 - " -
- górnej krawędzi zamknięć opuszczonych - 94,09 m n.p.m. Kr
- dolnej krawędzi zamknięć całkowicie podniesionych

Piętrzenia i przepływy

- "0" wodowskazu w układzie Kr
 - górnego brak danych
 - dolnego
- stany wody w/g decyzji wodnoprawnej
 - max } brak decyzji wodnoprawnej
 - min }
- wysokość piętrzenia przy stanie - 94,09 - r. przelewów bocznych
 - max - 3,98 m
 - min
- spad max - 3,98 m
- przepływ max 46 m³/s

J a z „HALINA”

Położenie: km — 3,37

Rok budowy — przed 1939r

Typ konstrukcji — jaz betonowy

Zamknięcia główne — zasłona drewniana, dwudzielna

Zamknięcia awaryjne — brak

Napęd zamknięć — ręczny

Klasa budowli — IV

Podstawowe dane techniczne jazu

- długość konstrukcji piętrzącej — 13,0 m
- całkowite światło jazu — 9,0 m
- ilość przęseł i światło przęsła — 3 (2,0 + 2 x 3,50 m)
- rzędne: progu (pręsto środkowe) — 93,34 m n.p.m., 95,90 (pnelewy boczne)
- ponuru — 93,34 — " —
- poszuru — 92,93 — " —
- górnej krawędzi zamknięć opuszczonych —
- dolnej krawędzi zamknięć całkowicie podniesionych —

Piętrzenia i przepływy

- "0" wodowskazu w układzie Kr
 - górnego — brak danych
 - dolnego —
- stany wody w/g decyzji wodnoprawnej
 - max — 95,90 m n.p.m. K_v
 - min —
- wysokość piętrzenia przy stanie
 - max — 2,56 m
 - min —
- spad max — 2,56 m
- przepływ max — 24 m³/s

J a z „POLSKI”

Położenie: km - 4,97

Rok budowy

Typ konstrukcji - *jaz betonowy*Zamknięcia główne - *szandory drewniane*Zamknięcia awaryjne - *brak*Napęd zamknięć - *ręczny*Klasa budowli - *IV*Podstawowe dane techniczne jazu

- długość konstrukcji piętrzącej - 13,20 m
- całkowite światło jazu - 7,02 m
- ilość przęseł i światło przęsła - 3 (2,23 + 2,30 + 2,49)
- rzędne: progu / poszczególnych przęseł - 97,17, 96,91, 96,84 m n.p.m. Kr
- ponuru
- poszuru - 94,50 m n.p.m. Kr
- górnej krawędzi zamknięć opuszczonych
- dolnej krawędzi zamknięć całkowicie podniesionych

Piętrzenia i przepływy

- "0" wodowskazu w układzie Kr
 - górnego - 96,55 m n.p.m.
 - dolnego
- stany wody w/g decyzji wodnoprawnej
 - max - 98,90 m n.p.m. Kr
 - min
- wysokość piętrzenia przy stanie - 98,90 i śr. r. progu - 96,97
 - max - 1,43 m
 - min
- spad max - 4,40 m
- przepływ max - 35 m³/s

J a z **BĄKOWO**Położenie: km - **6,69**Rok budowy - **przed 1939r.**Typ konstrukcji - **jazo - most betonowy**Zamknięcia główne - **iglice drewniane**Zamknięcia awaryjne - **brak**Napęd zamknięć - **ręczny**Klasa budowl. - **IV****/ BUKOWO /**Podstawowa data techniczna jazu

- długość konstrukcji **5,35m**
- całkowite światło jazu **8,0m**
- ilość przęseł i światło przęsła **1x 8,0m**
- rzędne: progów **97,89m n.p.m. K₀**
- ponuru **97,70 — " —**
- poszuru **97,00 — " —**
- górnej krawędzi zamknięć opuszczonych
- dolnej krawędzi zamknięć całkowicie podniesionych

Piętrzenia i przepływ

- "0" wodowskazu w układzie Kr.
 - górnego **87,87 m n.p.m.**
 - dolnego **87,85 — " —**
- stany wody w/g decyzji wodnoprawnej
 - max **100,40 m n.p.m. K₀**
 - min
- wysokość piętrzenia przy stanie
 - max **2,51m**
 - min
- spadek max **2,51m**
- przepływ max **59 m³/s**
- most n. korony **102,81 m n.p.m. K₀**

4. OCHRONA WARTOŚCI KULTUROWYCH

4. OCHRONA WARTOŚCI KULTUROWYCH GMINY BANIE MAZURSKIE

Celem opracowania jest omówienie walorów krajobrazu i środowiska kulturowego gminy Banie Mazurskie oraz przedłożenie propozycji mających na celu ich zachowanie.

W pracy zastosowano metodę waloryzacji krajobrazu opracowaną przez profesora Janusza Bogdanowskiego z Politechniki Krakowskiej opartą na wyodrębnieniu wspólnych obszarów pod względem ukształtowania, pokrycia i oddziaływania antropogenicznego. Są to tak zwane jednostki architektoniczno-krajobrazowe. Podstawową zaletą tej metody jest zaadaptowanie geograficznych, przyrodniczych, historycznych i konserwatorskich analiz do systemu planowania przestrzennego.

Opracowanie składa się z części opisowej i 1 planszy /w skali 1: 25 000 /

4.1. Zasób

Historia

Ślady wczesnorolniczych ludów z okresu neolitu (młodsza epoka kamienia) są na terenie gminy Banie Mazurskie nieznane. Nie jest wykluczone, że w tym okresie (V – III tysiąclecia p.n.e.) nadal zamieszkiwały tu ludy pozostające na mezolitycznym etapie rozwoju, którzy przyjęli od rolniczych sąsiadów jedynie umiejętność wytwarzania naczyń glinianych. Jeszcze bardziej nieczytelna jest sytuacja kulturowa w epoce brązu (1800 – 600 lat p.n.e.), z uwagi na skromne ślady osad z tego okresu. Znaleźiska wyrobów brązowych znane są z Grunajek.

W VI wieku p.n.e. na ziemi obecnej Polski północno-wschodniej, południowej Litwy i Okręgu Kaliningradzkiego przywędrowali Bałtowie Zachodni. Stworzyli oni specyficzną dość bogatą kulturę, która przetrwała aż po wczesne średniowiecze, kiedy to Jaćwiegowie ulegli podbojowi krzyżackiemu. Fakt, iż na terenie gminy Banie Mazurskie nie zarejestrowano dotąd stanowisk archeologicznych z wczesnej epoki żelaza, okresu rzymskiego i okresu wędrówek ludów, spowodowany jest niewątpliwie niewystarczającym stanem badań. Możemy przypuszczać, że w tym okresie zamieszkiwała tu ludność zachodniobałtyjska.

Okres XIII wieku przyniósł wojny i zniszczenia. Konsekwentne i systematyczne wyprawy militarne krzyżackie doprowadziły do włączenia tych ziem w skład państwa zakonnego, wyniszczenia tutejszych mieszkańców, ich ucieczki lub przesiedlenia na inne terytorium. Za okres zajęcia interesującego nas obszaru przyjmuje się czas między 1256, a 1277 r. Ta ostatnia data to czas krwawej bitwy między Krzyżakami, a Jaćwingami nad jeziorem Skomentno w okolicach Ełku. Kronikarz Zakonu Dusburg pod datą 1280 zapisał: " Koniec wojny w Prusach. Początek wojny litewskiej." W tym czasie, na terenie obecnej gminy Banie Mazurskie, ludności pozostało niewiele - nieliczne osady leżały wśród puszczy. Przez półtora wieku nie był to obszar zasiedlany przez Krzyżaków. Granica między Państwem Zakonnym, a Mazowszem została częściowo wytyczona w 1343 r. od źródeł rzeki Wincenty (dopływu Pisy) do Orzysza na podstawie porozumienia między mistrzem Ludolwem Konigiem, a księciem mazowieckim Ziemowitem. Ostateczne wytyczenie granic między państwem krzyżackim, a Litwą i Polską nastąpiło w wyniku pokoju nad jeziorem Mełno w 1422 r. Począwszy od lat 80-tych XIII wieku obszary te uległy wyludnieniu, choć nie można wykluczyć, że część ludności tubylczej pozostała na nich. Tereny te, leżące na pograniczu krzyżacko-litewskim nie miały początkowo większego

znaczenia i były tylko sporadycznie penetrowane przez ludzi. Później, gdy penetracja ta stawała się większa, dochodziło do sporów na tle własnościowym.

Ożywienie osadnicze na tych ziemiach nastąpiło dopiero po 1525 roku, tj. po sekularyzacji państwa zakonnego. Książę Albrecht, pierwszy świecki władca Prus Książęcych, rozpoczął w latach 30-tych wielką akcję kolonizacyjną wschodnich rubieży pruskich. Na tereny położone na północ i na północny-wschód od rzeki Jarki docierali osadnicy od strony północnej, ziemie na lewym brzegu rzeki Jarki i Gołdapy objęła kolonizacja prowadzona ze starostwa węgorszewskiego. W tym czasie założono szereg wsi. Jako pierwsza na prawie lennym powstała wieś Wróbel. Przed połową XVI wieku założono Jagoczany, Mieduniszki, Żabin.

Starostwo węgorszewskie, którego jurysdykcja rozciągała się na tereny obecnej gminy Banie Mazurskie, przystąpiło do kolonizacji nad rzeką Gołdapą dopiero w drugiej połowie XVI wieku. Działalność osadnicza miała charakter planowy. Wsie były zakładane wzdłuż wspomnianej rzeki Gołdapy; założono wówczas Banie Mazurskie, Antomieszki, Gryzewo.

W wyniku tych działań znaczna część terenu obecnej gminy została zasiedlona przez osadników głównie narodowości niemieckiej i litewskiej przed 1600 rokiem (ludność pochodząca z polskiego Mazowsza stanowiła mniejszość).

Szesnastowieczny proces kolonizacyjny spowodował poważne zmiany w krajobrazie; osiedlający się koloniści karczowali istniejące lasy, pozyskiwali nowe tereny pod uprawy. Ponieważ ówczesna wydajność produkcji roślinnej była bardzo niska, konieczne było użytkowanie przez jedną rodzinę chłopską nie mniej niż jednego łana ziemi. Znaczne większe nadania ziemskie otrzymali sołtysi oraz szlachta.

Na początku XVII wieku proces kolonizacyjny został w zasadzie zakończony. Z ówczesnych wydarzeń osadniczych należy odnotować rozbudowę majątków szlacheckich.

Rozwój ekonomiczny omawianego terenu został gwałtownie zahamowany w czasie wojen polsko-szwedzkich. W 1657 roku Tatarzy będący sprzymierzeńcami Polaków, spustoszyli część południowo-wschodnią omawianego terenu. Ta klęska wojenna nie miała takich rozmiarów jak w mieście Gołdap i jego okolicach.

W latach 1709-10 pojawiła się zaraza, która zebrała tragiczne żniwo; w niektórych wsiach wymarła prawie cała ludność. W parafii Banie Mazurskie zmarło 2.115 osób.

Wyludnione po wielkiej zarazie wsie wymagały intensywnych działań kolonizacyjnych. Prowadzono je w latach 1710-1740. Wśród nowych osadników była ludność z Mazowsza i Niemiec.

Od 1721 r. z inicjatywy króla Fryderyka Wilhelma I rozpoczęła pracę komisja nadzorująca zagospodarowanie kraju jego nową kolonizację. W tych czasach wprowadzono nową miarę gruntów - miarę olecką, która obowiązywała w latach 1722-1750, a przy wymierzaniu królewskich zagród chłopskich stosowano ją jeszcze w 1773 r. Były to działania zmierzające do ożywienia gospodarczego omawianego. Po wydaniu w 1739 roku przez króla Fryderyka Wilhelma I zakazu osiedlania się kolonistów polskich na obszarze pogranicznym.

Życie wsi omawianego terenu było w znacznym stopniu regulowane przez kościół ewangelicko-augsburski. Pierwsze parafie powstały tu wraz z rozwijaniem się kolonizacji, najwcześniej parafia w Żabinie (1565 r.), Baniach (najpierw od 1569 roku jako filia parafii węgorszewskiej, a od 1581 roku samodzielna). Nabożeństwa z uwagi na specyfikę osadniczą były odprowadzane w trzech językach. Z kościołem było związane szkolnictwo. Przy parafiach zakładano pierwsze szkoły. Król Fryderyk Wilhelm I przywiązywał też wagę do rozwoju szkolnictwa dokonując reformy szkolnictwa elementarnego /Principia Regulativa z 30 lipca 1736 r./, powstał także fundusz Mons Pietatis, z którego środki przeznaczono na uposażenie nauczycieli szkół wiejskich w 1737 r. Powstały wówczas szkoły w miejscowościach: Banie Mazurskie, Żabin.

Z końcem XVIII w. nastąpiło wzmocnienie terytorialne Prus kosztem Polski jako wynik rozbiorów /1793 i 1795/. Początek wieku XIX to wojny napoleońskie, które przyniosły ze sobą spustoszenie zasobów żywności, głód i zarazy. Jeszcze w czasie wojen napoleońskich, w wyniku klęski pod Jeną konieczna była gruntowna przebudowa wewnętrzna Prus. Projekt opracowany przez Karla barona vom und zum Steina reformatora Prus zakładał reformę agrarną, ordynację miejską i reorganizację urzędów. Edyktem z 9 października 1807 r. zniesiono poddaństwo i umożliwiono zakup ziemi przez mieszczan i chłopów. Celem było uśmierzenie buntów chłopskich zwłaszcza z końca XVIII w. i poprawa efektywności rolnictwa. Prawdziwe uwłaszczenie przyniósł jednak edykt wydany za Hardenberga z 14 września 1811. Uwłaszczenie wprowadzano jednak w życie powoli. Do 1847 co piąty chłop otrzymał ziemię. Trzecia z reform dotyczyła aparatu państwowego jak również i wojska /16.XII,1808/. Reforma administracyjna z 1816 r. dokonała zmian w rozgraniczeniu rejencji królewieckiej i gabińskiej. Nowy podział na powiaty spowodował włączenie obszaru obecnej gminy Banie Mazurskie w skład powiatu węgorzewskiego należącego do rejencji gabińskiej. Podział ten stał się z wolna podstawą do wyznaczenia granic obwodów kościelnych i okręgów sądowniczych. Zarządzeniem z 1849 r. ustanowiono sądy powiatowe /Węgorzewo/ Taki układ terytorialny przetrwał aż do 1945 roku.

Edykt królewski z 11 marca 1812 r. umożliwił Żydom osiedlanie na terenie Prus. Przenikali oni również na wieś, gdzie zajmowali się głównie drobnym handlem i rzemiosłem. W połowie XIX wieku rozpoczęto modernizację dróg. W latach 1846-1855 zbudowano główną szosę łączącą Wystruć przez Gołdap z Elkiem. Od 1866 r. stopniowo oddawano do użytku sieć kolei żelaznych, interesujący nas obszar otrzymał połączenie kolejowego w 1899 z Gołdapi przez Banie Mazurskie do Węgorzewa. Kolej funkcjonowała do 1945 roku. Została rozebrana przez oddziały Armii Czerwonej.

Powstanie Rzeszy Niemieckiej /1 stycznia 1871/ wpłynęło na rozwój gospodarczy terenu i wyprowadzenie z izolacjonizmu. Dobre połączenia z uprzemysłowionymi landami Rzeszy pozwalały intensyfikować i mechanizować rolnictwo - podstawowe zajęcie na omawianym obszarze. Słabo rozwinięte rzemiosło wspierano produktami przemysłowymi. Ścisłe kontakty z uprzemysłowionymi landami prowadziły do zmian osadniczych: tworzenia nowych gospodarstw chłopskich, rozwoju sieci osadnictwa kolonijnego. Coraz większego znaczenia nabierała sieć dróg kołowych, proces jej kształtowania trwał jeszcze do I wojny światowej.

Koniec XIX i pocz. XX w. to okres kształtowania się zachowanego do dziś krajobrazu kulturowego obszaru gminy. Wcześniejsze formy ubogiego budownictwa mazurskiego (drewniane i gliniane) zachowały się w formie szczątkowej, wbudowane najczęściej w nowe obiekty lub też, przykryte tynkiem. Pojawiły się dość powszechnie budowle murowane z cegły i kamienia kryte dachówką. W latach 70 tych XIX w. na terenie gminy istniały majątki ziemskie ukształtowane już w pocz. XVII w. /stanowiące dobra wolnych/ i nowe. Do 1932 r. powstały jeszcze majątki powyżej 100 ha. Ok. 1915 r.. Okres międzywojenny do 1933 r. to czas stagnacji i naprawiania szkód z okresu I wojny. Pierwsza wojna światowa przyniosła stosunkowo niewielkie zniszczenia. Podobnie w czasie działań wojennych drugiej wojny światowej zniszczenia nie objęły wsi omawianego terenu. Dewastacje nastąpiły w wyniku działań zorganizowanych działań wracających na wschód oddziałów Armii Radzieckiej oraz grup szabrowników.

Od końca lat 40 XX wieku następowało gwałtowne przekształcenie układów ruralistycznych i rozłogów pól w wyniku przejęcia terenów upraw rolnych przez Państwowe Gospodarstwa Rolne. Po drugiej wojnie światowej omawiany teren włączono do woj. białostockiego w ramach pow. Gołdap. Przez długi okres był to obszar słabo zaludniony. Nastąpiły dewastacje i zniszczenia części siedlisk i domostw.

Przekształcenie majątków ziemskich w PGR-y, przyniosło zmianę funkcji dworów i ich powolną dewastację, aż po rozbiórkę /Mieczniki/. Pojawiły się również nowe osiedla zakłócające charakter krajobrazu.

Od 1975 r. omawiany teren należy do gminy Banie Mazurskie. Po reformie administracyjnej od 1975 do 1998 r. gmina znalazła się w granicach woj. suwalskiego. Od 1 stycznia 1999 r. jest w woj. warmińsko-mazurskim.

Wydarzenia i postacie historyczne

Na terenie gminy miały miejsce wydarzenia historyczne jedynie o znaczeniu lokalnym. Wśród nich należy wymienić:

- Kolonizacja ziem obecnej gminy przez zakon krzyżacki w II poł. XV i I poł. XVI w.,
- utworzenie parafii w Baniach Mazurskich (1581) w. i Żabinie (1565).
- najazd obszaru gminy przez wojska polsko-tatarskie pod wodzą Hetmana Gosiewskiego
- epidemia, która pochłonęła większość mieszkańców w 1710 r.,
- przemarsz wojsk napoleońskich 1812 r.,
- działania wojenne między wojskami niemieckimi i rosyjskimi w 1914 i na początku 1915 r.,

Archeologia

Teren gminy Banie Mazurskie należy do najlepiej przebadanych pod kątem rozpoznania zasobu stanowisk archeologicznych w tej części Mazur. Systematyczne badania rozpoznawcze (powierzchniowe) w ramach ogólnopolskiego programu badawczego Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) objęły dotąd blisko 50 % obszaru gminy. Systematyczne badań wykopaliskowe prowadzono na tym terenie już od połowy XIX wieku, choć objęły one zaledwie kilka stanowisk.

W archiwum Konserwatora Zabytków Archeologicznych i Muzeum Okręgowego w Suwałkach po wstępnej weryfikacji przeprowadzonej na potrzeby niniejszego opracowania znajdują się dane o 84 stanowiskach archeologicznych. W załączonym spisie stanowisk, które zdaniem autora zasługują na ujęcie w planie zagospodarowania przestrzennego gminy, ujęto 41 z nich.

Wśród nich są takie które mają własną formę krajobrazową, czyli grodziska i tzw. obiekty płaskie, nie zaznaczających się na powierzchni gruntu. Należą do nich ślady osadnictwa, osady, obozowiska i cmentarzyska ciałopalne z różnych okresów pradziejów, średniowiecza i okresu nowożytnego o różnej wartości.

Zabytki sakralne

Grupę zabytków sakralnych na terenie gminy reprezentują kościoły w: Baniach Mazurskich, Żabinie i Rogalach.

Kościół ewangelicki w Baniach Mazurskich, obecnie rzymskokatolicki pod wezwaniem św. Antoniego Padewskiego. Pierwszy kościół rozpoczęto budować około roku 1574. Podczas najazdu Tatarów w roku 1656 kościół ocalał. W 1698 roku ukończono budowę wieży. Gruntowna przebudowa kościoła nastąpiła w roku 1876. Po spaleniu w 1945 roku obiekt pozostawał opuszczony. Po kanonicznym utworzeniu parafii został przejęty i odbudowany przez katolików po 1962 r. styl obiektu nawiązuje do gotyku, przebudowane fragmenty nawiązują do renesansu.

Kościół Baptystów zbudowany w końcu XIX wieku, po 1948 roku został przejęty przez parafię rzymskokatolicką. W roku 1962 przekazano go parafii greko-katolickiej (obecnie parafia ukraińsko-bizantyjska). Obiekt nie posiada cech stylowych.

Z przełomu lat 80. i 90. XIX wieku pochodzi kościół ewangelicki w Rogalach, obecnie rzymskokatolicki pod wezwaniem św. Piotra i Pawła. Od 1895 roku przy kościele zaczęła funkcjonować samodzielna parafia ewangelicka. Po 1945 roku świątynia została przejęta przez katolików. Kościół ten reprezentuje styl neogotycki..

Kościół ewangelicki w Żabinie, obecnie rzymskokatolicki pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Marii Panny, został wzniesiony po roku 1565. Pierwotna świątynia została zniszczona w czasie najazdu tatarskiego w 1657 roku. Przed 1672 rokiem zbudowano nową świątynię, która po licznych przebudowach przetrwała do chwili obecnej. Obiekt nie posiada cech stylowych

Dwory i folwarki

Na omawianym terenie zachowało się szereg zespołów dworsko-parkowych i folwarcznych; do pierwszej grupy zaliczają się zachowane w różnym stopniu zespoły w: Mieduniskach Wielkich, Mieduniskach Małych, Zakąlczu Wielkim, Grunajkach, Klewinach, Rapie; do drugiej grupy zaliczają się zespoły w: Wólce, Surminach i Wróblach.

Większość z wymienionych zespołów powstała w XIX wieku. Elementy składowe (dwory, budynki gospodarcze, parki) były przebudowywane wielokrotnie. Po 1945 roku zabytkowe obiekty tych zespołów ulegały systematycznej dewastacji. Zatarciu uległy formy stylowe architektury.

Zabytki budownictwa

Zabudowę wiejską stanowią domy i zagrody murowane i drewniane w większości z przełomu XIX i XX w. lub okresu międzywojennego. Wznosili je miejscowi rzemieślnicy stosujący przyjęte powszechnie formy zdobnicze, rodzaje materiałów i technologie. Największe zespoły budynków są we wsiach Banie Mazurskie, Żabin, Kulsze, Lisy i Wróbel. Najstarsze budynki mieszkalne z I ćwierci XIX w. zgrupowane we wsi Wróbel.

Ważnymi budynkami na wsiach były karczmy / Banie Mazurskie, Surminach, / . Szkoły przeważnie jedno- lub dwuklasowe zachowały się w wielu wsiach / Budziska, Rogalach, Mioduniskach W., Ziemiały / Zachowały się również pozostałości dworca kolejowego przy nieczynnej linii kolejowej / Popioły, Banie Mazurskie /. Z budynków technicznych zachował się kuźnia w Lisach, Mioduniskach Wielkich i Małych . i młyn wodny w Sapałówce.

Zabytki ruchome

Stanowią wyposażenie kościoła w Żabinie i jest to barokowy ołtarz i ambona.

Ruralistyka

Teren obecnej gminy stanowiły wschodnie rubieże państwa krzyżackiego. Wówczas tereny te porastały rozległe puszcze. Proces kolonizowania przebiegał powoli w ciągu wieku XV-XVII. Chłopi czynszowi osadzani byli głównie na prawie w chełmińskim. Chłopi zasadzcy otrzymywali nadania od elektora. Prowadzona z dużym rozmachem akcja osadnicza na tym terenie w XVI wieku uległa niemal całkowitemu zahamowaniu na początku XVII wieku.

W ciągu XVII wieku słabo zaludnione tereny puszczańskie były eksploatowane gospodarczo; pozyskiwano drewno, węgiel drzewny, potaż. Drobne osady przemysłowe stopniowo przekształcały się we wsie rolnicze. Na przełomie XVIII i XIX wieku i w pierwszej połowie XIX wieku, w związku z przeprowadzeniem reform gospodarczych na wsi pruskiej, dotychczasowe założenia przestrzenne osiedli wiejskich uległy całkowitej przebudowie. Powstały wówczas wsie o pasmowym układzie pól i rzędowej zabudowie wzdłuż drogi, którą wytyczono przez środek gruntów. Wsie o takim układzie przestrzennym określa się rzędówkami. Zabudowa takich wsi jak Banie Mazurskie, Rogale, Żabin. w ciągu XIX wieku z rzędów przekształciła się w układy wielodrożnicowe, grupowała na stosunkowo małym obszarze budynki mieszkalne i gospodarcze. Rozwinęły się w tym okresie majątki, które posiadały określony schemat zabudowy zgrupowany wokół prostokątnego dziedzińca.

Po 1945 roku część wsi została rozebrana na materiał budowlany. Zniknęły niemal całkowicie majątki takie jak Mieczniki. Od końca lat 40-tych teren gminy został objęty planową akcją kolonizacji w ramach tworzenia PGR. Układ przestrzenny wsi oraz rozłogów pól został niemal całkowicie zatarły przez wprowadzenie upraw wieloobszarowych prowadzonych przez PGR-y.

Drogownictwo, kolejnictwo, kanał

Układ drożny na niemal całym terenie gminy powstał głównie w XVII –XIX wieku. Najprawdopodobniej część obecnie istniejących dróg pokrywa się ze starymi szlakami odnotowanymi w źródłach krzyżackich; np. droga z Węgorzewa do Gołdapi

Na terenie gminy istniała gęsta sieć linii kolejowych szlak kolejowy z Węgorzewa do Gołdapi powstał w 1899 r. Obecnie pozostały jedynie nasypy służące lokalnej komunikacji kołowej.

Na terenie gminy istnieje kanał Brożajski zbudowany w 1720 roku, który reguluje stan wody na obszarze gmin Budry i Banie Mazurskie.

Parki

Parki są charakterystyczną cechą zespołów dworskich i pałacowych w gminie. Na koniec 1999 r. istniało tutaj 13 parków (lub pozostałości). Rodowód ich sięga przeważnie XIX wieku. W przypadku parku w Mioduniszkach Wielkich można go odnieść do 2 połowy XVIII wieku. Dominują parki typu krajobrazowego. Niekiedy założenia są bardzo skromne i ograniczają się do obsadzeń sadu z warzywnikiem (np. Dąbrówka P., Kruki). Stan większości obiektów jest bardzo zły. Niektóre przetrwały tylko w szczątkowej formie (np. Antomieszki).

Na kilkanaście parków tylko dwa posiadają opracowania ewidencyjne (Klewiny, Mioduniszki Wielkie).

Cmentarze

Na terenie gminy znajduje się ponad 60 cmentarzy o wartościach historyczno-zabytkowych. Zdecydowanie dominują cmentarze ewangelickie znajdują się w prawie każdej miejscowości. Niekiedy we wsi występuje nawet kilka cmentarzy wyznaniowych (np. w Żabinie 8). Są to obiekty przeważnie typu ogólnowiejskiego, rzadziej rodzinne. Większość cmentarzy ewangelickich powstała w pierwszej połowie XIX wieku. Zdecydowanie najstarszy jest cmentarz przykościelny w Baniach Mazurskich, który założono prawdopodobnie w 2 poł. XVI wieku. Wśród form sepulkralnych dominują nagrobki betonowe w formie skrzyżni. Rzadko pojawiają się żeliwne krzyże głównie z XIX wieku

zachowane na cmentarzach rodzinnych oraz na grobach zamożniejszych mieszkańców wsi. Ważnym elementem jest starodrzew zachowany na większości cmentarzy. Piękne okazy drzew występują m.in. w Baniach Mazurskich, Mieduniskach, Obszarnikach, Rapie, Widgirach i Żabinie. Sporadycznie występują kaplice grobowe (np. Zakąłcze). Stan zachowania cmentarzy ewangelickich należy określić jako zły. Są one najczęściej zarośnięte i zdewastowane. Sporadyczną grupę stanowią cmentarze z I wojny światowej; spoczywają na nich żołnierze polegli w latach 1914-1915.

Obiekty obronne

Teren gminy leży na obrzeżu Giżyckiego Rejonu Umocnionego i Giżyckiej Pozycji Polowe, z form obronnych istnieją tutaj jedynie okopy z 1944 r., w dużym stopniu zatarte z nielicznie zachowanymi formami betonowymi tzw. Kochtopfe.

Krajobraz

Krajobraz gminy Banie Mazurskie jest zróżnicowany, południowa część gminy ma krajobraz typowy dla pojezierzy. Analizowany obszar należy do Krainy Węgorapy (zgodnie z podziałem opracowanym przez Kondrackiego). Środkową i zachodnią część gminy porasta las. Przeważają duże rozłogi pól z zadrzewieniami śródpolnymi.

Zgodnie z metodologią profesora Janusza Bogdanowskiego wydzielono tutaj 3 podstawowe jednostki ukształtowania, dominuje teren pofałdowany i pagórkowaty. Wydzielono 7 grup jednostek pokrycia oraz łącznie 35 jednostek architektoniczno-krajobrazowych.

Generalnie krajobraz gminy cechują:

- zatarte historyczne układy pól,
- zachowana skupiona zabudowa wsi,
- zachowana sieć drożna,
- duży układ wartościowych form przyrodniczych w zachodniej części gminy.
- zachowane czytelnie historyczne układy wsi i zespołów dworsko-parkowych,
- rozległe widoki na przedpole wsi i zespołów dworskich (ew. folwarcznych),
- różnorodna sieć drożna,
- zwiększający się udział form naturalnych w części zachodniej i środkowej gminy (lasy).

4.2. Waloryzacja

Archeologia.

Do obiektów najcenniejszych należą grodzisko pradziejowe i wczesnośredniowieczne w Grodzisku st. 1, kurhan w miejscowości Grodzisko st. 3, cmentarzisko kurhanowe w Grunajkach st. 1 i niestety częściowo zniszczone osiedle nawodne w Rapie st. 1. Z innych form do najcenniejszych pod względem poznawczym należy zaliczyć osadę z okresu rzymskiego w miejscowości Wróbel st. 2.

Wszystkie wymienione stanowiska są niezwykle cennymi. Obiekty wymienione w spisie podlegają ochronie konserwatorskiej. Prace w obrębie stanowisk należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym. Prace na wszystkich obiektach wymagają zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Historia

Wśród wydarzeń ,które wywarły decydujący wpływ na charakter gminy wymienić należy:

- rozwój osadnictwa w XVIw.,
- przemiany administracyjne w 2 poł. XIX w.
- zniszczenia w czasie i po drugiej wojnie światowej,
- zmiana przynależności terytorialnej po 1945 r.

Wszystkie wymienione wydarzenia były z całą pewnością punktami zwrotnymi w dziejach obszaru i wycisnęły piętno na jego krajobrazie kulturowym.

Zabytki sakralne

Zachowane świątynie reprezentują zróżnicowany poziom artystyczny, na co bez wątplenia miały wpływ ich burzliwe dzieje. Wielokrotne przebudowy zatępiły pierwotny charakter. Mimo zmian najcenniejszy jest dawny kościół ewangelicki w Baniach Mazurskich. Interesująca jest również świątynia neogotycka w Rogalach.

Dwory i folwarki

Dwory o typowych dla Mazur formach są w dużym stopniu przebudowane, najlepiej zachował się dwór w Mieduniskach Wielkich i jest to najcenniejszy obiekt na terenie gminy. Wraz z całym zespołem stanowi przykład założenia z XVIII wieku przebudowanego na przełomie XIX/XX w. Stopień zachowania zabudowań gospodarczych jest zróżnicowany, ich forma jest typowa dla budownictwa podworskiego i od obiektów chłopskich różnią się jedynie wielkością. Wszystkie obiekty mieszczą się w grupie średni wartościowych obiektów zabytkowych.

Budownictwo zabytkowe

Domy w zagrodach chłopskich mają na ogół jednorodny , ciekawy krajobrazowo charakter , najciekawsze budynki zachowały się w Baniach Mazurskich. Najbardziej wartościowy jest jednorodny kompleks zabudowań we wsi Wróbel z I poł. XIX w. Interesujące są budynki szkół wiejskich, zwłaszcza powstałe po 1900 r. opracowywane centralnie i fundowane przez Skarb Państwa. Karczma ma formę typową dla całego terenu Mazur . Wartościowy z uwagi na czas powstania jest budynek pierwotnego dworca w Baniach Mazurskich lecz najlepiej zachowany jest kompletny dworzec w Popiołach. Pod względem programowym podobne obiekty powstawały przy innych liniach kolejowych.

Zabytki ruchome

Obiekty stanowiące wyposażenie kościoła w Żabinie są przykładem snycerstwa terenu Prus Wschodnich i mają wartość zabytkową i historyczną.

Ruralistyka

Układy zabudowy i osnowa drożna wsi na omawianym terenie odpowiada stanowi z przełomu XIX i XX wieku. Część osnowy drożnej pochodzi prawdopodobnie jeszcze z wieku XVIII .

Z układów wiejskich na szczególną uwagę zasługuje unikalny układ wsi Wróbel, a także układ wsi Banie Mazurskie o silnie rozbudowanym narysie. Nieco mniej interesujący jest układ wsi Żabin i Surminy. Równorzędne znaczenie mają wsie zagrodowe o dobrze zachowanej zabudowie (Kruki). Ingerencja nowej zabudowy jest tutaj minimalna i nie wpływa negatywnie na obraz całości. Żałować należy, że zachowana zabudowa jest źle utrzymywana co w konsekwencji prowadzi do utraty obiektów stanowiących wiejski układ.

Drogownictwo , kolejnictwo

Niezwykle wartościowym elementem uformowanej zieleni są aleje o bardzo dobrze zachowanych dębach, (Klewiny) w stanie dobrym. Duże walory krajobrazowe mają nasadzenia wzdłuż dróg kołowych.

Szlak kolejowy, mimo braku torowiska, ma walory krajobrazowe, a w przyszłości może mieć i użytkowe - turystyczne. Przebiega przez teren kilku gmin, znajdują się przy nim dworce i budowle inżynierskie zasługujące zatem na pełną ochronę.

Parki

Parki posiadają charakter krajobrazowy. Najcenniejsze wartości kulturowe i przyrodnicze reprezentują obiekty w Mieduniskach Wielkich, Jagoczanach i Rapie, gdzie zachował się piękny starodrzew. Na podkreślenie zasługuje też piękna aleja dębowa prowadząca od szosy Żabin-Rogale do zespołu dworskiego w Klewinach. Mało czytelny jest układ przestrzenny wielu parków, szereg drzew zostało wyciętych lub uległo zniszczeniu wskutek wichur biologicznemu kresowi. Liczne są samosiejki i zarośla. W żadnym parku nie prowadzono prac rewaloryzacyjnych i pielęgnacyjnych co przyczyniło się do ich degradacji.

Cmentarze

Założenia cmentarne są z reguły skromne (głównie na planie prostokąta). Sporadycznie występują aleje dojazdowe. Cennym elementem jest starodrzew, piękne okazy drzew występują m.in. w Banach Mazurskich, Mieduniskach, Obszarnikach, Rapie, Widgiry i Żabinie. Największym walorem cmentarzy są ich wartości historyczne, przyrodnicze, kulturowo-obyczajowe oraz krajobrazowe. Wśród form nagrobkowych dominuje betonowa lub lastrykowa skrzynia, bez zachowanej tablicy inskrypcyjnej rzadko występują krzyże.

Stan zachowania obiektów cmentarnych jest zły. Większość z nich jest zarośnięta i zdewastowana przez ludzi i upływający czas. W minionych latach uporządkowano cmentarz w Pawłowie, ale wskutek braku systematycznej pielęgnacji uległ ponownemu zarośnięciu.

Krajobraz

Jak przedstawiono na planszy i zestawieniu tabelarycznym gmina Banie Mazurskie charakteryzuje się cennym krajobrazem historyczno-zabytkowym, widocznym zwłaszcza wśród rozlogów pól, łąk zabudowy wiejskiej oraz lasów.

W skali siedmiostopniowej 7 jednostki zakwalifikowano do modeli o wartościachabytkowych, charakteryzującego się jednorodnym układem, czytelną kompozycją i przetrwaniem substancji materialnej o walorach kulturowych lubabytkowych. Z punktu widzenia konserwatorskiego wśród wsi najciekawiej prezentuje się Wróbel: z budynkami o jednolitych formach architektonicznych oraz Banie Mazurskie z małomiasteczkową historyczną zabudową. Rozłogi pól na obszarze gminy dobrze harmonizują z kulturą

i zabytkową zabudową wsi. Negatywnie oddziałuje na krajobraz użytkowa w formie zabudowa popełniarska z lat 60. i 70.

4.3. Wytyczne

Archeologia

Wszystkie wyżej opisane obiekty archeologiczne podlegają ochronie konserwatorskiej. Jakkolwiek prace ziemne w ich obrębie należy poprzedzić ratowniczymi badaniami wykopaliskowymi a prace w najbliższej okolicy nadzorem archeologicznym. Prace w obrębie pozostałych stanowisk nie wymienionych wyżej, a umieszczonych w spisie zasobu należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym. Prace na wszystkich obiektach wymagają zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W wypadku gminy Banie Mazurskie ze względu na wyjątkowe położenie i bogactwo stanowisk archeologicznych należałoby wszystkie wykopy ziemne w strefie brzegowej jezior i cieków wodnych, nawet tam gdzie dotąd nie stwierdzono istnienia obiektów pradziejowych i średniowiecznych, objąć nadzorami archeologicznymi.

Wśród stanowisk archeologicznych w gminie Banie Mazurskie profesjonalnego oznakowania w terenie za pomocą tablic informacyjnych w celu udostępnienia turystycznego i edukacyjnego wymaga grodzisko w Grodzisku st. 1.

Bardzo istotnym postulatem jest dążenie do jak najszybszej realizacji na terenie całej gminy badań powierzchniowych metodą Archeologicznego Zdjęcia Polski, które pozwolą na zaevidencjonowanie wszystkich stanowisk archeologicznych dostępnych prospekcji powierzchniowej i objęcie ich odpowiednią ochroną konserwatorską.

Historia

Celowe w tym dziale jest:

- Popularyzacja historii terenu gminy w miejscowych szkołach.
- Podjęcie przez młodzież szkolną opieki nad wybranymi obiektami zabytkowymi (cmentarze wojenne, grodziska).
- Nawiązanie przez władze gminy kontaktów z wyższymi uczelniami w zakresie podjęcia prac badawczych nad historią i dziedzictwem kulturowym.

Zabytki sakralne

Postuluje się podjęcie działań zmierzających do poprawy stanu kościoła parafialnego. Remont pokrycia dachu i wymiana tynków zewnętrznych.

Dwory i folwarki

- Grupa ta wymaga pełnego zinventaryzowania w formie kart ewidencyjnych.
- Zespoły dworskie wymagają wpisów do rejestru zabytków.
- Niezbędne jest podjęcie pilnych remontów konserwatorskich obiektów należących do Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa.
- W przypadku zespołów sprzedanych przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa należy egzekwować notarialny zapis o czasie przeprowadzenia remontów.

Budownictwo zabytkowe

- W przypadku zespołów niekompletnych dopuszczalna jest rekonstrukcja nieistniejącego dworu.
- Kontynuować dokonywanie wpisów do rejestru zabytków na terenie gminy.
- Pełnej ewidencji wymagają budynki szkolne i karczmy
- Szkoły i karczmy należy wpisać do rejestru zabytków.
- Pełnej ewidencji i ochrony prawnej wymagają dworce kolejowe.

Zabytki ruchome

- Należy uczulić administratorów na potrzebę stworzenia właściwego zabezpieczenia świątyni przed kradzieżą.
- Proboszcz winien dbać o odpowiednie warunki przechowywania i pielęgnacji obiektów ruchomych.

Drogownictwo , kolejnictwo i szlaki wodne

- Ochrony prawnej wymaga szlaki ziemne po liniach kolejowych wraz z zachowanymi obiektami inżynieryjnymi.

Parki

- Opracować dokumentację ewidencyjną wszystkich parków.

Cmentarze

- Zakończyć ewidencję cmentarzy na terenie gminy.
- Nawiązać współpracę z Kreiskgemeinschaft Angerburg w sprawie uporządkowania cmentarzy ewangelickich w gminie;
- Nawiązać współpracę z Fundacją „Pojednanie” celem uzyskania funduszy na rewaloryzację cmentarzy.

Krajobraz

Proponuje się objąć teren gminy czterema rodzajami ochrony, z dominacją ochrony częściowej B i K. Szczegółowe procedury postępowania konserwatorskiego w tych strefach powinny być ujęte oddzielnie dla każdej jednostki architektoniczno-krajobrazowej. Zakłada się, że w jednostkach powinny być:

- bezwzględnie zachowane obiekty o walorach kulturowych i zabytkowych,
- rozwijanie form budownictwa wiejskiego i letniskowego, nawiązującego do architektury mazurskiej, konsekwentne zachowanie cech tradycyjnego budownictwa wiejskiego,
- utrzymanie zalesień i zadrzewień,
- podjęcie w ograniczony stopniu działań rekompensacyjnych w przypadku zabudowy popegeerowskiej.

4.4. Plan stref konserwatorskich

Postuluje się wprowadzenie jedynie stref ochrony konserwatorskiej (SOK) na terenie całej gminy. Szczegółne walory krajobrazu kulturowego gminy skłaniają do tego

rozwiązania. W obrębie strefy ochrony należy wprowadzić ścisłe wytyczne w remontowaniu istniejących budynków kulturowych i zabytkowych oraz ścisłe warunki przy wznoszeniu nowych obiektów.

Nie zakłada się wprowadzania na terenie gminy wyższych organizacyjnie form ochrony konserwatorskiej jak parki i rezerваты kulturowe (PK i RK).

4.5. Zasób obiektów zabytkowych i kulturowych

Antomieszki

1. Zespół folwarczny:
 - a. dom, mur., XIX/XX w.,
 - b. budynek inwentarski, mur., XIX/XX w.,
 - c. budynek inwentarski, mur., XIX/XX w.
 - d. pozostałości parku, XIX/XX w.
2. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

Audyski

3. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

Banie Mazurskie

4. Kościół ewangelicki, ob. parafialny rzymskokatolicki, p.w. św. Antoniego, mur., 3 ćw.XVI w., odbudowany 1975-1980 nr rej. 859.
5. Dom pastora ob. plebania rzymskokatolicka, mur., pocz. XX w.
6. Kaplica baptystów, ob. kościół parafialny ukraińsko-bizantyński, p.w. św. Mikołaja, k. XIX w., przebud. po 1918 r., nr rej. 1057.
7. Zespół dworski, pocz. XX w.:
 - a. dwór, mur.,
 - b. stajnia, mur.,
 - c. obora, mur.,
 - d. budynek gospodarczy, mur.
8. Pozostałości zespołu dworca kolejowego przy linii kolejowej Gołdap - Węgorzewo:
 - a. pierwotny budynek dworca, mur., 1899 r.
 - b. fragment wieży ciśnień, mur., 1899 r.
 - c. nasyp z zarysem peronów, ziemny, 1899 r.

ul. Konopnickiej

9. Dom nr 7, mur., pocz. XX w.
10. Dom nr 8, mur., pocz. XX w.
11. Dom nr 19, mur., pocz. XX w.
12. Dom nr 22, mur., pocz. XX w.
13. Dom nr 26, mur., pocz. XX w.
14. Dom nr 32, mur., pocz. XX w.
15. Dom nr 39, mur., pocz. XX w.
16. Dom nr 41, mur., pocz. XX w.
17. Dom nr 45, mur., pocz. XX w.
18. Dom nr 59 /Gasthaus/, mur., pocz. XX w.
19. Dom nr 63, mur., pocz. XX w.

Ul. Leśna

20. Dom nr 3, mur., pocz. XX w.
21. Dom nr 8, mur., pocz. XX w.
22. Cmentarz ewangelicki, przykościelny, ob. komunalny, k. XVI w.
23. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
24. Stanowisko nr 2 - ślad osadnictwa z okresów rzymskiego i wędrówek ludów i osada z połowy XVI w.

Brożajcie

25. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

Budziska

26. Zespół szkolny / nr 5/
a. szkoła, mur., lata 20. XX w.
b. budynek gospodarczy, mur., lata 20. XX w.
27. Dom nr 8/2 / Gazthaus/, mur, pocz. XX w.

Dąbrówka Polska

28. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
29. Pozostałości założenia ogrodowego XX w.

Grodzisko

30. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
31. Stanowisko nr 1 - grodzisko pradziejowe i wczesnośredniowieczne, nr rej. zab. B-stok 93/69, S-ki A-a – 15
32. Stanowisko nr 3 - kurhan o nieokreślonej chronologii

Grunajki

33. Zespół dworsko-parkowy, 2 poł. XIX w., nr rej. 1033:
a. dwór, mur.,
b. pozostałości ogrodu, XIX/XX w.
34. Stanowisko nr 1 - cmentarzysko kurhanowe z okresów rzymskiego i wędrówek ludów

Gryżewo

35. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
36. Cmentarz ewangelicki, XIX w(d Czupowo)
37. Stanowisko nr 2 - ślady osadnictwa mezolitycznego i wczesnośredniowiecznego i osada z połowy XVI w.

Jagiele

38. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
39. Cmentarz ewangelicki, rodzinny, XIX w.

Jagoczany

40. Zespół dworsko-parkowy, XIX w.:
a. dwór, mur.,
b. obora, mur.,
c. budynek gospodarczy, mur.,
d. magazyn, mur.,
e. park.
41. Cmentarz ewangelicki, majątkowy, XIX w.
42. Cmentarz ewangelicki, wiejski, XIX w.
43. Stanowisko nr 3 - osada XV-XVI w.
44. Stanowisko nr 5 - ślad osadnictwa z okresu rzymskiego i osada XVI-XVII w.
45. Stanowisko nr 6 - osada z XVII w

Jezierzyny

46. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

Kierzki

- 47. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
- 48. Stanowisko nr 1 - osada od okresu rzymskiego po wczesne średniowiecze
- 49. Stanowisko nr 2 - ślad osadnictwa z mezolitu-wczesnej epoki brązu i osada z okresu rzymskiego i wędrówek ludów
- 50. Stanowisko nr 4 - zespół śladów osadnictwa pradziejowego i wczesnośredniowiecznego

Kiermuszyny Małe

- 51. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

Klewiny

- 52. Zespół dworsko-parkowy, XIX w., nr rej. 1035:
 - a. dwór, mur.,
 - b. magazyn, mur.,
 - c. obora, mur.,
 - d. pozostałości gorzelni, mur.,
 - e. park dworski z aleją dojazdową, XIX,XX w. nr rej. 590/87
- 53. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
- 54. Cmentarz wojenny z I wojny światowej
- 55. Stanowisko nr 1 - osada pradziejowa
- 56. Stanowisko nr 2 - osada z połowy XVI w.
- 57. Stanowisko nr 3 - osada z połowy XVI w.
- 58. Stanowisko nr 4 - osada z połowy XVI w.
- 59. Stanowisko nr 5 - osada z połowy XVI w.
- 60. Stanowisko nr 7 - osada z połowy XVII w.
- 61. Stanowisko nr 8 - osada z połowy XVI w. i ślad osadnictwa z okresów rzymskiego i wędrówek ludów

Kruki

- 62. Zagroda nr , pocz. XX w, nr rej. 1055:
 - a. dom , mur.,
 - b. obora, mur.,
 - c. obora, mur.,
 - d. stodoła, mur.,
 - e. pozostałości ogrodu, XIX./XX w.
- 63. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
- 64. Stanowisko nr1 - osada z połowy XVI w.

Kulsze

- 65. Dom nr 1, mur., l. 20. XX w.
- 66. Dom nr 2, mur., l. 20. XX w.
- 67. Dom nr 3, mur., l. 20. XX w.
- 68. Dom nr 4, drew., pocz. XX w.
- 69. Cmentarz ewangelicki, 2 poł. XIX w.
- 70. Stanowisko nr 1 - osada z połowy XVI w.

Lisy

- 71. Szkoła, mur, 1818 r.

72. Kuźnia, mur., XIX/XX w.
73. Dom nr 30, mur., pocz. XX w.
74. Dom nr 54, mur., pocz. XX w.
75. Dom nr 55, mur., pocz. XX w.
76. Dom nr 56, mur., pocz. XX w.
77. Dom nr 57, mur., pocz. XX w.
78. Dom nr 58, mur., pocz. XX w.
79. Dom nr 59, mur., pocz. XX w.
80. Dom nr 60, mur., pocz. XX w.
81. Dom nr 66, mur., pocz. XX w.
82. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
83. Stanowisko nr 1 - osada z połowy XVI w.

Maciejowa Wola

84. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
85. Stanowisko nr 1 - ślady osadnictwa pradziejowego i wczesnośredniowiecznego

Miczuły

86. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

Mieczniki Drugie

87. Cmentarz wojenny z I wojny światowej, nr rej. 333/83 (jako Miczuły).

Mieczniki Trzecie

88. Park dworski, XIX/XX w.
89. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

Mieduniszki Małe

90. Zespół dworsko-parkowy, XIX w.:
 - a. dwór, mur.
 - b. budynek gospodarczy, mur.,
 - c. budynek gospodarczy, mur.,
 - d. budynek gospodarczy, mur.,
 - e. magazyn, mur.,
 - f. park dworski, XIX/XX w.
91. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

Mieduniszki Wielkie

92. Zespół pałacowo-parkowy:
 - a. pałac, mur., XVIII-XIX w., przebud., po 1918 r., nr rej., 860,
 - b. ruiny stajni, mur., k. XIX w.,
 - c. obora, mur., pocz. XX w.,
 - d. obora, mur., pocz. XX w.,
 - e. magazyn, mur., pocz. XX w.
 - f. kuźnia, k. XIX w.
 - g. 3 czworaki wraz z bud. gospodarczymi, pocz. XX w.
 - h. park dworski, XVII-XX w, nr rej. 589/87
93. Cmentarz ewangelicki, rodzinny (w parku),

Nowe Gajdzie

94. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

Nowiny

95. Cmentarz ewangelicki, rodzinny (po pd. stronie drogi), XIX w.
96. Cmentarza ewangelicki, 2 poł. XIX w.

Obszarniki

97. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
98. Cmentarz wojenny, żołnierzy rosyjskich z I wojny światowej.
99. Stanowisko nr 1 - osada z pocz. XVI w

Owczary

100. Pozostałości cmentarza ewangelickiego, rodzinnego, 2 poł. XIX w.

Radkiejmy

101. Dom nr 5, glinobitka, 1 ćw. XIX w.

Rapa

102. Pozostałości zespołu dworsko-parkowego:
a. obora, /ruina/, mur., XIX/XX w.
b. czworak /ruina/, mur., XIX/XX w.
c. park dworski, XIX w.
103. Kaplica grobowa rodziny Farenheid, 1811 /?/, nr rej. 915.
104. Cmentarz ewangelicki, (na pn. od wsi), XIX w.
105. Zbiorowa mogiła żołnierzy rosyjskich z I wojny światowej
106. Stanowisko nr1 - częściowo zniszczone osiedle nawodne z wczesnej epoki żelaza

Rogale

107. Kościół parafialny, p.w. śś. Piotra i Pawła, mur., k. XIX w., nr rej. 648.
108. Dom pastora, mur., k. XIX w.
109. Kaplica, mur., k. XIX w., /obiekt w ruinie/.
110. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
111. Stanowisko 1 - osada z okresów rzymskiego i wędrowek ludów

Sapały

112. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
113. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

Sapałówka

114. Zagroda nr 7, 1 ćw. XX w.:
a. dom, mur.,
b. obora, mur.,
c. stodoła, drew.
115. Młyn wodny ob. elektryczny, mur., XIX/XX w.
116. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
117. Stanowisko nr 5 - ślad osadnictwa pradziejowego i osada z przełomu XVII i XVIII w.

Skaliskiejmy

118. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

- 119. Cmentarz ewangelicki (w lesie), XIX w.
- 120. Stanowisko nr 2 - ślad osadnictwa wczesnośredniowiecznego i osada z połowy XVI w.
- 121. Stanowisko nr 3 - osada z połowy XVI w

Straszny Dwór

- 122. Cmentarz wojenny z I wojny światowej.

Surminy

- 123. Zespół folwarczny, XIX/XX w.:
 - a. czworak, mur.,
 - b. obora, mur.,
 - c. stodoła, drew.,
- 124. Dom nr 12, drew., pocz. XX w.
- 125. Dom nr 9 A, / Gasthaus/, pocz. XX w.
- 126. Zagroda nr 7, pocz. XX w.:
 - a. dom mur.,
 - b. budynek gospodarczy, mur.,
- 127. Cmentarz ewangelicki (w zach. części wsi), XIX w.
- 128. Cmentarz ewangelicki (na wsch. od wsi), XIX w.
- 129. Cmentarz wojenny żołnierzy rosyjskich z I wojny światowej nr rej. 871/91
- 130. Stanowisko nr 3 - osada z połowy XVI w.
- 131. Stanowisko nr 4 - osada z połowy XVI w.
- 132. Stanowisko nr 5 - zespół śladów osadnictwa z epoki kamienia, późnego średniowiecza i okresu nowożytnego

Szarek

- 133. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
- 134. Stanowisko nr 1 - osada z XVI w.

Ściborki

- 135. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
- 136. Cmentarz ewangelicki d. St. Gajdzie), XIX w.
- 137. Stanowisko nr 1 - osada z okresów rzymskiego i wędrówek ludów

Widgiry

- 138. Park dworski, XIX,XX w.
- 139. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
- 140. Stanowisko nr 1 - osada z połowy XVI w.
- 141. Stanowisko nr 5 - osady z okresu rzymskiego i z połowy XVI w.
- 142. Stanowisko nr 6 - osada z połowy XVI w.

Wólka

- 143. Zespół dworski (folwarczny), poł. XIX w.- l. 30. XX w.:
 - a. dwór, mur., poł. XIX w.,
 - b. obora, mur.,
 - c. obora, mur.,
 - d. gorzelnia, mur.,
 - e. pozostałości parku dworskiego, XIX/XX w.
- 144. Dom nr 1, mur., pocz. XX w.
- 145. Dom nr 2, mur., pocz. XX w.

Wróbel

- 146. Zespół dworski (folwarczny), XIX/XX w.:
 - a. dwór, mur.,
 - b. obora, mur.,
 - c. kuźnia, mur.,
 - d. stodoła /ruina/, mur.
 - e. pozostałości założenia ogrodowego, XIX/XX w.
- 147. Dom nr 2, mur.-szach., lécw. XIX w. nr rej. 982
- 148. Dom nr 3, mur.-szach., lécw. XIX w.
- 149. Dom nr 5, mur.-szach., lécw. XIX w. nr rej. 1051
- 150. Dom nr 5, mur.-szach., lécw. XIX w. nr rej. 1046
- 151. Cmentarz ewangelicki, XIX w.
- 152. Stanowisko nr 2 - osada z okresu rzymskiego
- 153. Stanowisko nr 3 - osada średniowieczna

Zakalcze

- 154. Zespół dworski: nr rej. 1032:
 - a. dwór, mur., poł. XIX w.,
 - b. obora, mur., l. 20. XX w.
 - c. obora, mur., l. 20. XX w.
 - d. stodoła, mur., l. 20 XX w.
 - e. pozostałości parku dworskiego, XIX/XX w.
- 155. Kaplica grobowa rodziny Steinert, mur., ok. 1863, r., przebud, l. 30. XX w.
- 156. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

Zawady

- 157. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

Ziemiany

- 158. Dom nr 3 / szkoła/, mur., pocz. XX w.
- 159. Cmentarz ewangelicki, XIX w.

Żabin

- 160. Kościół ewangelicki, ob. par. rzymskokatolicki, p.w. Narodzenia NMP, mur., ok. 1672, nr rej. 319.
- 161. Dom pastora, mur., 2 poł. XIX w. przebud. 1992-95.
- 162. Cmentarz ewangelicki (we wsi), XIX w, nr rej. 872/91
- 163. Cmentarz ewangelicki, rodzinny (na pn.-wsch. krańcu ws), XIX w.
- 164. Cmentarz ewangelicki,(d. Stary Żabin), XIX w.
- 165. Cmentarz ewangelicki,(d. Stary Żabin), XIX w.
- 166. Cmentarz ewangelicki (na pd. od wsi), XIX w.
- 167. Cmentarz ewangelicki przy szosie do Rogali), XIX w.
- 168. Cmentarz ewangelicki (na pd.-zach. od wsi), XIX w.
- 169. Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr rej. 425/85
- 170. Cmentarz wojenny z I wojny światowej (przy szosie), nr rej. 424/85
- 171. Cmentarz wojenny z I wojny (na pn. -wsch. od wsi)
- 172. Cmentarz ewangelicki(na pn. od szosy Rogale-Żabin, w kierunku granicy Państwa).
- 173. Stanowisko nr 1 - osada z połowy XVI w.
- 174. Stanowisko nr 2 - ślad osadnictwa z okresu rzymskiego i osada z połowy XVI w.

175. Stanowisko nr 4 - ślad osadnictwa z neolitu i epoki brązu

Dawna Stacja kolejowa Popioły

176. Zespół dworca kolejowego 1899 r.:

- a. dworzec, mur.,
- b. magazyn spedycji kolejowej, szachulec.

Tabele z zestawieniem jednostek
Architektoniczno - krajobrazowych (JARK)
Zasób – waloryzacja – wytyczne – plan strefowy

Objaśnienia do tabeli

JARK – jednostka architektoniczno – krajobrazowa,

JU – jednostki ukształtowania:

AO – teren płaski,

AU – teren płaski sfałdowany,

BO – teren falisty,

CO – teren pagórkowaty.

JP – jednostki pokrycia.

Kulturowa Zabu- Lasy dowa	Z – zwarta Powierzch- Nia	S – skupiona	LS – luźno Skupiona	R – rozpro- szona	B - brak
I- zwarta	X			I R	I B
II - skupiona	II Z	II S	II LS	II R	II B
III-rozproszona	III Z	III S	III LS	III R	III B
IV - brak	IV Z	IV S	IV LS	IV R	IV B

JH – jednostki historyczne: **aC** – dominujące formy cywilizacyjne,

AN –dominujące formy innego rodzaju (naturalne),

Waloryzacja: modele z – zabytkowe, w – współczesne, msz – mieszane, n – naturalne.

STOPIEŃ WALORYZACJI OZNACZENIE		OGÓŁEM Z - JARK	ZNACZENIE MODELE KRAJOBRAZU	WARTOŚĆ – MODELE	
				UKŁADU LUB KOMPOZYCJI	ZABUDOWY TRADYCYJNEJ
I		ZABYTKOWA	HISTORYCZNY JEDNORODNY LUB NAWAR- STWIONY	W PEŁNI CZYTELNY	DOBRY I DOŚĆ DOBRY
II		ZABYTKOWA	HISTORYCZNY JEDNORODNY LUB NAWAR- STWIONY	CZYTELNY	RÓŻNY
III		ZABYTKOWA	HISTORYCZNY NAWARSTWIONY	CZYTELNY	ZANIEDBANY LUB ZDEGRA- DOWANY
IV		WSPÓŁCZESNA	WSPÓŁCZESNY JEDNORODNY	DOBRY	DOBRY
V		MIESZANA	DOMINUJĄCY WSPÓŁCZESNY STOSUNKOWO HARMONIZUJĄCY Z DAWNYM	CZYTELNY NA TLE HISTORYCZ- NEGO	DOBRY LUB DOŚĆ DOBRY
VI		MIESZANA	DOMINUJĄCY WSPÓŁCZESNY SPRZECZNY Z DAWNYM	DAWNY SŁABO CZYTELNY LUB NIECZY- TELNY	ZDEGRADO- WANY
VII		NATURALNA	NATURALNY (JEZIORA)	X	X

Wytyczne: **OCHR** – ochrona, **REKOM** – rekompozycja, **REKN** – rekonstrukcja, **KONT** – kontynuacja, **KONS** – konserwacja.

Zakres ochrony: **B** – ochrona częściowa, **K** – ochrona krajobrazowa, **E** – ochrona ekspozycji.

SOK – strefa ochrony konserwatorskiej
PK - park kulturowy (nie dotyczy)
RK - rezerwat kulturowy (nie dotyczy)

NR. JARK	NAZWA JARK	ZASÓB			WALORYZACJA												WYTYPYCZNE		PLAN STREFOWY		
		JU	JP	JH	modele: z.						w.	msz.	n.	rodzaje ochrony	zakres ochrony	RK	PK	SOK			
					I	II	III	IV	V	VI									VII		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12			13	14	15	16	17			
1.	Łąki przy północnej części „Petli Węgorapy”	AU/BO	III R	ac			X							K	KONS KONT			X			
2.	Mieduniszki Małe – zespół dworsko – parkowy	AU	III S	ac			X							B	KONS REKOM KONS			X			
3.	Mieduniszki Wielkie – zespół pałacowo - parkowy	AU	III LS	ac		X								A	REKOM			X			
4.	Brożecze – dawny zespół folwarczny	BU	III LS	ac					X					K	REKOM KONT			X			
5	Rapa – pozostałości zespołu dworsko – parkowego i kaplica grobowa rodziny Farenheidów	AO	II R	ac		X								A	REKN			X			
6	Żabin, Jagiele – rozłogi pól (ugory)	BO/CO	III R	ac				X						K	KONT			X			
7	Żabin – zespół budynków po PGR	BO/CO	IV S	ac						X					REKOM KONS KONT						
8	Żabin - wieś	BO/CO	III LS	ac					X					K	KONT			X			
9	Żabin - łąki	AU	III B	ac				X						K	REKN			X			
10	Żabin – zespół zabudowy mieszkalnej	AU	III S	ac						X				E	REKOM			X			
11	Las Żabiński	AU	II B	an				X						E	KONT			X			
12	Seiborki, Radziejmy, Widgiry, Kruki, Jagoczany, Rogale – zabudowa kolonijna i rozłogi pól	CO	III R	ac					X					K	KONS KONT						
13	Jezioro Żabińskie	AO	IV B	an				X						K	REKN						
14	Łąki w miejscu dawnego jeziora	AO/AU	III B	ac				X						K	REKN						
15	Jezioro Jagielskie	AO	IV B	an				X						K	REKN						
16	Stary Żabin – kolonie	AU	III R	ac				X						K	REKOM KONS KONT						
17	Klewinny – zespół dworsko – parkowy z aleją	AU	III LS	ac		X								B	KONS KONT			X			
18	Rogale – wieś	BO	III LS	ac		X								B	KONT			X			
19	Las I	CO	I B	an				X						K	KONT						

[illegible]

5. ZAGADNIENIA SPOŁECZNO - DEMOGRAFICZNE

5. ZAGADNIENIA SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE

5.1. Ludność

Rozwój ludności gminy w latach 1946 – 1998 obrazuje tabela 5.1.1.

Z przedstawionych danych wynika, że po działaniach wojennych na terenie gminy pozostała niewielka liczba rodzinnej ludności. W latach 1946 – 1950 liczba mieszkańców wzrosła prawie siedmiokrotnie, głównie w wyniku zasiedlania w latach powojennych tzw. ziem odzyskanych. W latach 1950 – 1960 tempo wzrostu ludności znacznie zmniejszyło się, ale mieszkańców gminy nadal wzrastała. W latach siedemdziesiątych nastąpił już regres w rozwoju ludności i liczba mieszkańców gminy zaczęła zmniejszać się zarówno w wyniku malejącego przyrostu naturalnego, jak i wysokiego ujemnego salda migracji. Pod koniec lat osiemdziesiątych i w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych został zahamowany spadek liczby mieszkańców gminy. Był to wynik transformacji ustrojowej państwa, gdy w całym kraju zaczęło brakować miejsc pracy i wystąpiło bardzo duże bezrobocie. Po roku 1996 obserwuje się zwiększony ubytek liczby mieszkańców gminy.

Rozmieszczenie i zmiany w liczbie ludności na terenie gminy w latach 1978 – 1999 przedstawia tabela 5.1.2.

Liczba mieszkańców gminy w latach 1978 – 1988 zmniejszyła się o 8,4%. Spadek liczby ludności nastąpił we wszystkich sołectwach za wyjątkiem wsi gminnej Banie Mazurskie, gdzie liczba mieszkańców zwiększyła się o 9,7% głównie w wyniku realizacji uspołecznionego budownictwa mieszkaniowego.

Największy spadek liczby ludności nastąpił w sołectwach: Gryzewo (35,2%), Obszarniki (32%), Kierzki (30,6%), Ziemiany (28,1%), Ściborki (25,9%), Dąbrówka Polska (24,9%).

Analizę rozwoju ludności w sołectwach po 1988 roku przeprowadzono na podstawie danych Urzędu Gminy, który stosuje inne kryteria przy ustalaniu liczby mieszkańców niż Urząd Statystyczny. Pomimo innego źródła danych można stwierdzić, że stale wzrasta liczba ludności wsi gminnej Banie Mazurskie oraz występują sołectwa, w których stale zmniejsza się liczba mieszkańców. Stały ubytek ludności występuje w sołectwach: Grodzisko, Jagiele, Miczuły, Obszarniki, Sapałówka, Surminy, Ściborki, Ziemiany.

Rozwój ludności uzależniony jest od przyrostu naturalnego oraz ruchów migracyjnych.

Ruch naturalny ludności gminy na 1000 mieszkańców w porównaniu do terenów wiejskich byłego województwa suwalskiego w latach 1975 – 1997 oraz powiatu giżyckiego w roku 1998 przedstawia tabela 5.1.3.

Z przedstawionych w tabeli danych wynika, że w analizowanych latach na terenie gminy Banie Mazurskie tylko w 1990 i 1996 r. wskaźnik przyrostu naturalnego był wyższy od średniego wskaźnika dla terenów wiejskich byłego województwa suwalskiego. Na terenie gminy już w latach siedemdziesiątych obserwuje się tendencję spadkową przyrostu naturalnego i proces ten utrzymuje się dotychczas.

W wyniku ruchu wędrownego ludności saldo migracji w gminie w poszczególnych okresach pięcioletnich przedstawiało się następująco:

Lata	saldo migracji	średniorocznie
1976 – 80	- 570	- 114
1981 – 85	- 431	- 86
1986 – 90	- 409	- 82
1991 – 95	- 330	- 66
1996 – 98	- 176	- 59

Największe ujemne saldo migracji w wyniku ruchów wędrowniczych wystąpiło w latach 1976 – 80, co spowodowało znaczny ubytek ludności na terenie gminy. Po 1990 roku w wyniku zmian ustrojowych państwa znacznie spadła mobilność ludności w kraju, co znalazło odbicie również na terenie gminy Banie Mazurskie.

W 1998 roku średnio na 1000 M gminy ubyłoby 14,6 osób. Jest to wskaźnik ponad dwukrotnie wyższy niż średni dla gmin wiejskich powiatu giżyckiego, który wynosił 7,2 osoby na 1000 M.

Według danych Urzędu Statystycznego w Olsztynie na koniec 1998 roku struktura płci i wieku ludności ukształtowana w następstwie rozwoju naturalnego oraz ruchów migracyjnych charakteryzowała się:

- nieznaczną przewagą udziału mężczyzn, którzy stanowili 50,1% ogółu ludności gminy (w gminach wiejskich powiatu giżyckiego odpowiednio 50,8%),
- niskim udziałem ludności w wieku przedprodukcyjnym – 28,3% ogółu ludności (w granicach wiejskich powiatu giżyckiego odpowiednio 28,8%),
- stosunkowo niskim udziałem ludności w wieku produkcyjnym, która stanowiła 54,6% ogółu ludności w gminach wiejskich powiatu giżyckiego odpowiednio 56,9%)
- wysokim udziałem ludności w wieku poprodukcyjnym – 17,1% ogółu ludności (w gminach wiejskich powiatu giżyckiego odpowiednio 14,3%)

Strukturę wieku ludności gminy Banie Mazurskie w latach 1970 – 1998 obrazuje tabela 5.1.4.

W tabeli 5.1.5. przedstawiono na podstawie danych Urzędu Gminy w Baniach Mazurskich strukturę płci i wieku ludności w poszczególnych sołectwach na koniec 1999 roku.

Z przedstawionych danych wynika, że:

- udział kobiet w ogólnej liczbie mieszkańców gminy wynosił 50,2%. Najbardziej niekorzystne relacje w strukturze płci występowały w sołectwach: Rogale, Surminy, Obszarniki, Lisy, Żabin, Zawady, Wróbel, gdzie udział kobiet wynosił od 41,8 do 47,1% ogólnej liczby mieszkańców. W sołectwach Jagoczany, Giżewo, Kierzki, Skalszkiejmy, Dąbrówka Polska, Banie Mazurskie udział kobiet stanowił od 51,4 do 53,9% ogółu mieszkańców;
- najniższy udział ludności w wieku poniżej 18 lat od 20,0 do 24,5% ogółu mieszkańców występował w sołectwach: Skalszkiejmy, Ziemiany, Ściborki, Wróbel, Żabin, Sapałówka, a najwyższy w sołectwach: Lisy, Dąbrówka Polska, Rogale, Gryzewo, Jagiele, Kierzki, Mieduniszki – odpowiednio od 30,1 do 34,5% ogółu mieszkańców;
- najwyższy udział ludności w wieku powyżej 60 lat kobiety i 65 lat mężczyźni (od 20,3 do 31,3% ogółu mieszkańców) występował w sołectwach: Dąbrówka Polska, Rogale, Grodzisko, Zawady, Żabin, Ściborki, Wróbel, Skalszkiejmy, Ziemiany, a najniższy (od 9,7 do 12,6% ogółu mieszkańców) w sołectwach: Mieduniszki, Kierzki, Banie Mazurskie, Jagoczany).

Poziom wykształcenia ludności gminy, z powodu braku innych informacji, można przedstawić tylko w odniesieniu do danych Narodowego Spisu Powszechnego 1988 oraz Spisu Rolnego z 1996r..

Poziom wykształcenia mieszkańców gminy w wieku 15 lat i więcej obrazuje poniższe zestawienie:

Poziom wykształcenia	w procentach					
	NSP 1988			Spis Rolny 1996r.		
	Ogółem			Ludność zamieszkała w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego działki rolnej		
	Gmina Banie Mazurskie	b. województwo suwalskie		Gmina Banie Mazurskie	b. województwo suwalskie	
		wieś	ogółem		wieś	Ogółem
Wyższe	2,4	1,7	4,5	2,0	1,5	2,6
Średnie i policealne	16,0	12,3	22,0	18,3	15,0	17,9
Zasadnicze zawodowe	16,7	16,8	17,9	19,6	20,3	19,8
Podstawowe, niepełne podstawowe i bez wykształcenia	64,9	69,2	55,6	60,1	63,2	59,7
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ludność gminy charakteryzuje się niskim poziomem wykształcenia, tak jak cała ludność wiejska na terenie byłego województwa suwalskiego. W porównaniu ze średnią na terenach wiejskich b. woj. suwalskiego odsetek mieszkańców gminy w wieku powyżej 15 lat z wykształceniem wyższym i średnim był znacznie wyższy, a ludność z wykształceniem podstawowym, niepełnym podstawowym i bez wykształcenia w 1996 r. o 3,1 pkt niższa.

Głównym źródłem utrzymania ludności gminy była i jest praca w rolnictwie, co przedstawia tabela 5.1.6.

Transformacja ustrojowa państwa spowodowała bardzo znaczne zmiany na rynku pracy. Uległy likwidacji państwowe gospodarstwa rolne oraz szereg uspołecznionych zakładów usługowych i produkcyjnych. Ubyło wiele miejsc pracy, które nie zostały zrekompensowane przez powstające małe zakłady usługowe i produkcyjne oraz gospodarstwa rolne. Przemiany te spowodowały znaczny wzrost liczby ludności utrzymującej się z niezarobkowych źródeł utrzymania. Głównie są to emerytury, renty, zasiłki dla bezrobotnych, zasiłki z Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej. Szacuje się, że udział ludności utrzymującej się z niezarobkowych źródeł wzrósł z 20% w 1998 roku do około 41% w 1997 roku (w byłym województwie suwalskim około 40% ogółu ludności).

5.2. Pracujący

Dostępne aktualnie dane dotyczące pracujących pozwalają tylko na częściową orientację w wielkości i strukturze zatrudnienia. Obejmuje ona trzy grupy pracujących: w gospodarce narodowej, w rolnictwie indywidualnym oraz w zakładach osób fizycznych. Szacunkowa wielkość i strukturę zatrudnienia na terenie gminy w 1997 roku przedstawia tabela 5.2.1.

Natomiast w tabeli 5.2.2. przedstawiono strukturę zakładów osób fizycznych prowadzących działalność według sekcji Europejskiej Klasyfikacji Działalności w latach 1993 – 1998. Wielkość zatrudnienia w tych zakładach wyznaczano przyjmując 1,5 pracującego w zakładzie.

Wśród ludności gminy dominowali pracujący w rolnictwie indywidualnym (w granicach 1.100 osób). Drugą znaczną grupę stanowili pracujący w gospodarce narodowej. Według